తెరచాటు

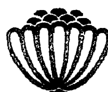
(సాంఘిక నాటకము)

రచయిత:

కవికోకిల, కవితావిశారద, ఉభయభాషా ప్రవీణ

జి. జాషువకవి

వినుకొండ

పబ్లిషర్సు:

వేంకట్రామ అండ్ కో.,

బెజవాడ - మద్రాసు.

1946

 [వెల రు 1—4—0

ప్రథమ ముద్రణము
౧౦౦౦ ప్రతులు
18—12—46

వేంకట్రామ్ పవర్ ప్రెస్,
పవరుపేట :: ఏలూరు.

భూమిక

దాదాపెనిమిదేండ్లకు ముందు, ప్రజామిత్ర సంపాదకు లయిన శ్రీయుతులు గూడవల్లి రామబ్రహ్మంగారు - ఒక సాంఘిక నాటకాన్ని నాల్గంకాలలో వ్రాసిన యుత్తమ రచయితకు, వేయిన్నూట పదహార్లు బహూకరింతుమని పత్రికలో ప్రకటించినారు. నాటిపోటీకి వ్రాసిన 43 వ రచయితలలో నే నొకడనై ఈ నాటకాన్ని వ్రాసినాను. వారే కారణం చేతనో గ్రంథములన్నీ మూడుమాసాలుంచుకొని తగిన పరీక్షకులు చిక్కలేదను నెపంతో నెవరిగ్రంథాలు వారికి ముట్టజెప్పినారు.

నా మనస్సును వేధిస్తూయున్న, పెక్కు విషయాలను సమకూర్చుకొని నేనీ నాటకాన్ని వ్రాసినాను. సంస్కరణాభిలాష నాకు మిక్కుటంగా కలదు. కథ కేవలం కల్పితము. బాలవితంతువుల హృదయావేదన, తత్ఫలితంగా కలుగు ననర్థాలు నేటి యింగ్లీషు వైద్యుల నిష్కరుణ, సనాతనుల స్వార్థపరత్వం, ముసలి మగళ్లు, పడుచు పెండ్లాలతో అనుభవించు కష్టాలు మున్నగు విషయాలను లోకానికి వెల్లడించడమే నా ముఖ్యోద్దేశం. నాటకంలో స్వగతాలుగాని, పద్యప్రాబల్యం కాని లేదు. మూడు గంటల కాలంలో నాటకం ముగిసి, ఏరవంత అభినయం చేయ శక్తిగల, కళాప్రియులైనా ప్రదర్శించుకొనగల సౌలభ్యంకల విషాదాంత నాటకమిది. భాష వ్యావహారికం. కేవలం వచన నాటక మనవచ్చును. సహజ రసోత్పత్తికి ఆహుతి కలుగునని నాటకాలలో పద్యములకు తావీయరాదను రసజ్ఞులవిమర్శ కీనాటకాన్ని వదలుచున్నాను. నా అనుజ్ఞ లేకుండా దీనిని ప్రదర్శించరాదు. అట్లు ప్రదర్శించువారిపై తగిన చర్య తీసుకోబడును.

గ్రంథకర్త
జి. జాషువ

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు :

ప్రమోదుడు—(సంఘసంస్కర్త)
బ్రహ్మశాస్త్రి—(ప్రమోదునితండ్రి సనాతన బ్రాహ్మణుడు)
కామశాస్త్రి—(ఒకానొక సనాతనుడు)
రామచయనులు—(సనాతనుడు)
కిశోర కుమారుడు—(ఒక ఆధునిక కవి)
డాక్టరు—గిరి (ఒక షోకిలా)

స్త్రీలు :

బుచ్చిరామమ్మ—(బ్రహ్మశాస్త్రి గారి భార్య)
రాజ్యలక్ష్మి—(కామశాస్త్రి భార్య)
శ్యామల—(బ్రహ్మశాస్త్రి కోడలు - ప్రమోదుని భార్య)
కల్యాణి—(బ్రహ్మశాస్త్రి గారి కూతురు - బాలవితంతువు.)

తెరచాటు

ప్రథమాంకము

(ఒకటవ రంగము)

(బ్రహ్మశాస్త్రిగారి యిల్లు-ప్రమోదు ఈజీ చేర్లో కూర్చుండి, భారతి చదువు చుండును.)

ప్రమో:—(భారతి తిరుగవేయుచు — వికసించిన ముఖంతో) ఏమేవ్! ఒకమా రిలా రా?

(శ్యామల ప్రవేశించి)

శ్యామల:—ఏమిటండీ! (పుస్తకమువంక చూచి) ఏమిటా పుస్తకం (భారతి అని చదివి) ఈ నెల భారతేనా?

ప్రమో:—ఈ నెల్దే! (బొమ్మ చూపుచు) ఈబొమ్మను చూడు! ఎంతర్థముందో!

శ్యామ:—(చూచి) (మూతి విఱచి) ఏమిటీబొమ్మ! అబ్బే! అంగములతో! ఛీ! ఛీ! ఆ కళ్లేమిటి! ఆ చేతులన్నివంకర! ఏమిటండీ! భారతియిప్పుడు బాగుండడన్లేదంటారు?

ప్రమో:—అయితే, యీ బొమ్మలోయున్న అందం నీకు బోధపడ లేదన్నమాట.

శ్యామ:—(అనిష్టమున) మీకు బోధపడ్డదేదో చెప్పరాదూ?

ప్రమో:—పిచ్చిదానా! ఇదీ రోమన్ శిల్పం; శిల్పానికిప్రాణం తెచ్చినవారుకదుటే, రోమన్లూ! అసలు ఏకళైనా కొంత

పరిచయం కలవారికి తప్పక అందరికి బాగా యుండదు. కళను గుర్తించడంకూడ ఓకళ.

శ్యామ:—మీరు మరీ నన్నంత మూర్ఖురాల్ని చేయకండీ! ఇందులోయున్న కళేమిటేం, ప్రేతకళ. కూరలో యుప్పు లేదంటే, దానిరుచి నీకు తెలియదంటారూ.

ప్రమో:—అట్లాఅనడంకాదు. ఇప్పుడు భాగవతం చదువుతూ యుంటే కలిగేఆనందం భారతం చదువుతూఉంటే కలగదు. అంతమాత్రంచేత భారతంతో భాగవతం సాటౌతుందా? కవిత్వానికి భారతకవిత్వమే ప్రమాణం.

శ్యామ:—ఏమో! ఆ మెలుకువలన్నీ నాకు తెలియవు. చెవికి కంటికి యింపుగాయుంటేనే మాకు నచ్చుతుంది.

ప్రమో:—అంతలోయున్నది మీ ఆడవాళ్ళ తెలివి. మోదుగు పూవు ఎఱ్ఱగా, అందంగా ఉన్నంతమాత్రంచేత సంపంగికి సాటిచేస్తావూ? దాన్లో గుణాన్నిబట్టి,

శ్యామ:—పోనీలెండి, మీ మగవాళ్ళదే తెలివి. ఆడవాళ్ళదేమున్నది? యీ అయోమయపదార్థాలు చెప్పికాదూ! మనవారు మోసం చేస్తున్నదిలోకాన్ని. మీరుకూడ సంఘ సంస్కరణమంటూ లెక్చెరిస్తారే. మీకుకూడా! మామీద నిరసనభావమున్నదీ?

ప్రమో:—సంఘసంస్కరణకు దీనికేం సంబంధం. ఇవి లలిత కళలు. కళాప్రసంగం వచ్చింది కాబట్టి అంటున్నా. ఆడవాళ్ళకు తెలివిలేదని కాదు, ఆడవాళ్ళిప్పుడిప్పుడెంతెంత

చదువుల్చదివి ఎంతెంత పనుల్చేస్తున్నారో నాకు తెలియదూ! గృహలక్ష్మి పత్రికావాళ్ళ రాతలేగా జీవం పోస్తున్నది.

శ్యామ:—మరేలెండి, మీలాంటివారు వీరులాడ్తే అద్భుతం దటండీ! సంఘసంస్కరణ మంటే, యెంతబలం, ఎంత ధనముండాలి. ఈ కాకులు మిమ్మల్ని గెలువనిస్తారూ! ఏమిటో మీగోల మీది. వినేవారేం! అన్యాయాలవుతునే యున్నై. మీ పెళ్ళిళ్ళు బ్రతుకు చూచారుగా! పుట్టి పుట్టకముందే ముసుగేసి కూచోబెట్టారు. మీ నాయనగారికీ విషయాల్లో మహావిశ్వాసం; నోరు మెదపడానికి వల్లకాదు.

ప్రమో:—మా కల్యాణి పెండ్లే నాకీపాఠం నేర్పింది. అప్పుడూ! నా కింతమాత్రం ధైర్యం లేకపోయింది. (కోపము తెచ్చుకొని) ఇప్పుడైతేనా! డొక్క బద్దలేసేవాణ్ణే! (అని పుస్తకమవ్వలికి విసరును.)

శ్యామ:—(నవ్వుచూ) ఎవరిమీద, ఈ కోపమంతా? భారతి మీదనా?

ప్రమో:—ఎవరిమీదనా! చూస్తుంటావుగా రోజు మా నాయనగారినీ! నన్నూ! ఆయన యెడ్డెమంటె నేను తెడ్డెం.

శ్యామ:—(విచారంతో) మీనాన్నగారు మీరు వాదించుకోవడం, ఆయన కోపమంతా నామీద చూపడం మధ్య నాకొచ్చింది చావు.

ప్రమో:—ఒసేవ్! నీ కిదేచెప్పడం విను. నీవేమి భయపడ నవసరంలేదు. అయినమట్టుకు కానీ నేను యుండదలచుకోలేదు. కాకపోతె వేరేకాపురం పెట్టుకొందాం, నాభాగం నాకిస్తుంటే రోగం కుదుర్తుంది.

శ్యామ:—అప్పుడూ నలుగురూ అంటారుగా! పెండ్లాం రాగానే చీలదీసిందనీ! అదీ నాకే.

ప్రమో:—మనకూ! ఏమోవ్, నలుగురితో పనిలేదూ పదుగురుతో పన్లేదూ. అభిప్రాయభేదాలొచ్చాక ఆ ఇంట్లో యుండరాదు. లోకానికేం అనేకవిధాల మాట్లాడుతుంది. నాఉద్యమన్లో నన్ననడంలే?

శ్యామ:—మీకేమండీ! మగవారు, చెల్లించుకొంటారు!

ప్రమో:—నాకూ ఏమీలేదూ, నీకూఏమీలేదూ. ఈయన వాలకం నాకేం బాగాలేదు. సత్రాలకని సంతర్పణ్లకనీ ఇప్పటికే బోలెడుసొమ్ము గుండన్లో బోసాడు. ఇంకాయుంటే ఉన్న కాస్తపోతుంది. లేనిరోజు పెట్టేవాడెవడు? చేతిలో బెల్లమున్నంతమట్టుకే.

శ్యామ:—అసలుమీకూ ఈయూరుతగదండీ! ఇదిఅనాచారపు కొంప. చదువుకొన్నవాళ్లా ఏమన్నానా! వట్టిమాయముండా కొడుకులు. మీరు మీఉన్నతాశయాలన్నీ, వీళ్లతో చెప్ప బోత్రే, వీళ్లకు ఒళ్లు మండుతుంది. పైగా శపిస్తారూ! ఏ మద్రాసులోనో, ఏ బొంబాయిలోనో యుంటేగాని? బోటివాళ్ల ప్రయత్నాలెన్నెగ్గవు.

ప్రమో:—ఈ యూరివాళ్లకు చదువెందుకు; పొట్టపోసుకోవడమే చదువు. చూస్తున్నావుగా. ఒక్క సూర్యుడుంటేనే పుట్టినాటినుంచి ఎట్లున్నదో, ఇప్పుడూ అట్లానే ఉన్నది. గొఱ్ఱెతోకకుమల్లే. పాప మా కిశోరకుమారుణ్ణిచూడు. అతడొక్కడూ ఊరికల్లాకవి. వాడిమొహంచూచేవాడెవడూ? బ్రతికినవాళ్లం చూచి మనవాళ్లు సంతోషించరుగా! వట్టి కుళ్ళు.

శ్యామ:—మరచా! ఆ అబ్బాయి, పద్యాలూ భారతీలో పడుతూ యుంటయిటగా!

ప్రమో:—ఒహో భారతీలో యేమిటి! అన్ని పేపర్లలోనూ పడుతూఉంటయి. నిజంమాట్లాడితే కవి అంటే అతన్నే చెప్పాలి.

శ్యామ:—అట్లాగుటండీ! పిచ్చిబాగులవాడల్లేవుంటాడు. ఆ తల్లి చేసుకున్న పుణ్యం.

ప్రమో:—అతనంటే ఈ బ్రాహ్మలకు మంట.

శ్యామ:—అయ్యో! యెందుకు.

ప్రమో:—ఎందుకూ? మన కులంకాదుగా.

శ్యామ:—రామ! రామ! కులానికి తెలివితేటల కేమిలంకె?

ప్రమో:—సరే కులానికొక తెలివి, కులానికొకరంగు, కులానికొక రూపంగాదూ; మనవారు నిర్ణయిస్తా. ఇప్పుడీపార్టీలు, దెబ్బలాటలు, ద్వేషాలు, యుద్ధాలు వచ్చేదంతా ఈ వర్ణద్వేషంనుంచేగా ఇప్పుడిటలీకి అబిసీనియాకు యుద్ధం.

శ్యామ:—(వింతగాచూస్తూ) మళ్లా! యుద్ధమొచ్చిందీ? దేనికో తగాదా?

ప్రమో:—ఇంకేముంటుంది. నల్ల, తెల్ల రంగుభేదమే! ఇంత టితో యుద్ధమాగ దంటున్నారు. దీన్తో ప్రపంచయుద్ధ మొస్తుందట.

శ్యామ:—రానివ్వండి! అట్లన్నా నాశనమై పోతుంది పాడు భూమి. లెండి, భోజనానికివేళైంది.

(ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవ రంగము.

(అయిదేండ్ల వయసుగల కళ్యాణికి తలదువ్వుచు బుచ్చిరామమ్మ వసారాలో కూర్చుండి యుండును.)

బుచ్చి:—(కూతురు వెండ్రుకలు ముద్దుపెట్టుకొని హీన స్వరముతో) నీలాల వంటిమాఅమ్మ వెంట్రుకలు మంగలి వానికత్తి కర్పించాలి కాబోలు. ఒక్కగానొ ఒక్క ఆడు నలుసు. నా చేతులారా మాఅమ్మకీ యుగచాట్లు తెచ్చా. పాపిష్టిదాన్ని, బ్రతికినన్నాళ్లు దీనికడుపునకత్తులు దాచాను. కళ్యాణి, కన్నీళ్ళయింట తిరుగుతుంటే, ఎట్లాభరించాలో ఈ దుఃఖం.

కళ్యా:— (తిరిగి తల్లి వంకచూచి) అమ్మా! నా వెంట్రుకలు తీయిస్తారుటే?

బుచ్చి:—ఇప్పుడుకాదమ్మా, ఇప్పుడు కాదు.

కళ్యా:—(గోమునభినయించుచు) ఆ పాపం, ఏం బాగుంటుం
దమ్మా! బోడితల? పాడూ? (మురిపెముతో) మరే!
అమ్మా మరే! అన్నయ్యలాగ క్రాపుచేస్తే బాగుంటుందే.
చొక్కా వేసుకుని, బూడ్సులు పంట్లాం వేసుకోవాలనిఉందే.

బుచ్చి:—(మెటికలువిఱచి ముద్దుపెట్టుకొని) ఎంత పిచ్చితల్లివే!
ఎంతమాయకురాలివే! అమ్మా, (అని విచారపడును).

కల్యా:—అమ్మా! నాయనమ్మా! వారానికొకమాటు బోడి
గుండు చేయించుకొంటుందే! ఎందుకే, ఛీ! పాడూ!
నున్నగానూ! అందానికటే!

బుచ్చి:—అందానికాదుతల్లీ! మొగుడు చచ్చినవాళ్ళకూ
వెంట్రుక లుంచరు మనకులాల్లో.

కల్యా:—నాయనమ్మ మొగుడు చచ్చాడటే? ఎప్పుడూ?
కాబట్టే నేనెఱిగినాక ఎన్నడూ మనంటికి రాలా!

బుచ్చి:—(నవ్వి) ఛీ! కొంటెముండా! ఎఖ్ఖణ్ణో! నీ కెందుకే
పెద్దవాళ్ళ పోకిళ్ళు, నాపసానిమాటలూ! ఎఱిగినాకట...
ఎన్నాళ్ళనుంచరుగో!

కల్యా:—(గోమునభినయించుచు) అమ్మా! నాకూ బొట్టూ,
కాటుక పెట్టుకొని మనదొడ్లో పూలన్నీ పెట్టుకోవాలని
యుందే, ఏమే, అమ్మా! పెట్టవూ? పండగనాడూ!

బుచ్చి:—(చింతతో బుజ్జగిస్తూ) తల్లీ! నీ అచ్చట ముచ్చట
లగ్గిపాలై శానాళ్ళైందే. నాబంగారుతల్లీ! అట్లాఅనకు.

కల్యా:—ఆ! ఆ! మీరంతా పెట్టుకుంటున్నారుగా అమ్మా!

బుచ్చి:—ఆ భగవంతుడు నీకర్మమిలా కాల్చి మాకన్నుల్లో నిప్పులెచ్చలిగాడు తల్లీ! నువ్వుపెట్టుకో కూడదే!

కల్యా:—ఆ, ఆ. ఎందుకేమిటి ?

బుచ్చి:— నువ్వుముండమోశావుతల్లీ! ముండరాత రాశాడే భగవంతుణ్ణీకూ

కల్యా:—పోద్దూ! ముండమోశానా! ఎప్పుడమ్మా! నేనే మొయ్యాలా! మొన్న నాచిన్న బిందెతో నీళ్ళుమోశా:

బుచ్చి:—కాదే! అమ్మా, కాదు. ముండ మోశావంటే నీ మొగుడు చచ్చాడన్నమాట.

కల్యా:— (జ్ఞాపకము తెచ్చుకొని) ఆ- ఆ వేళ- ఆ వేళా, మామయ్య చచ్చిపోయాడనీ, మీరంతా యేడ్చారే! ఆయనా ?

బుచ్చి:—ఆ. ఆ మామయ్యే మా కొంప ముంచిపోయింది.

కల్యా:—అమ్మా! మామయ్యల్చస్తే ముండమోస్తారులే ? వదినెకూ అన్నయ్య మామకాతాట్టే ?

బుచ్చి:—కాదమ్మా! మేనటికమని, నిన్నిచ్చిచేస్తే, మేనటిక మేట్లో కలిసింది.

కల్యా:—అమ్మో! మరే! మరే! మామయ్యే. ఒహమా రొచ్చి నన్నెత్తుకతిప్పాడే. ఇంక నన్నెత్తుకతిప్పేమామయ్య ల్లేరూ ?

బుచ్చి:—(తనలో) అయ్యో! ఈ వెఱ్ఱితల్లి నెట్లా ఓదార్తునో తెలియదు.

(శ్యామల ప్రవేశించి)

శ్యామ:—అత్తయ్యా! నీకొడుకు నొక్కమారు కేకేయి! కాఫీకూడ పుచ్చుకోకుండా ప్రొద్దున వెళ్లాడు. ఇంట్లో కూరలేమీ లేవు.

బుచ్చి:—(విసుక్కుంటూ) ఏంకూరల్లే, ఏదో ఒకాటి తగ లెయ్యి (కల్యాణితో) అమ్మా! అన్నయ్యను పిలుచు కొస్తావూ?

కల్యా:—ఉఁ, హుఁ, నేను వెళ్లనూ.

బుచ్చి:—(గడ్డము పట్టుకొని) వెళ్లమ్మా! వెళ్ళు!

శ్యామ—కల్యాణీ! వెళ్ళవూ? మీ అన్నయ్యావచ్చాక మనం గ్రామఫోను పెట్టుకొందాన్లే.

కల్యా:—(సంతోషపడుచు) నాతోడూ? ఒట్టెయి!

శ్యామ:—నీతోడు, ఒట్టు.

కల్యా:—(పరుగెత్తును.)

బుచ్చి:—(నవ్వుతూ) అమ్మాయో! ఇదీ మహా పెంకిముండ సుమా! నాతోయేమేం ప్రసంగిస్తుందో విన్నావూ? అన్నీ మూడూసులు.

శ్యామ:—వింటూనే యున్నా! ఏమయితే, యేం సుఖం. ఈతను వెలా తెల్లార్చుకుంటుందో?

(నిష్క్రమింతురు.)

మూడవ రంగము

(కామశాస్త్రి యిల్లు తాళమువేసి యుండును.)

కామ:—(ప్రవేశించి తాళంతీసి) ఏమేవ్! పలుకవ్వూ, ఉన్నావా? (తెరలో భార్య రాజ్యలక్ష్మి)

ఊఁ, ఉన్నా! చావలా?

కామ:—(కాళ్ళబాధ నభినయించుచు) అబ్బా! ఊరంతా తిరిగి కాళ్ళు పొక్కలెత్తినై. (అనిమంచముమీద కూలబడును)

(రాజ్యం ప్రవేశించి)

రాజ్య:— అవునుగానండీ! నన్నింట్లో పెట్టి, బయట తాళం వేసుకు పోతారే? నేనెలుగుననుకొన్నారా? పులుగుననుకొన్నారా? యింతపాపమెక్కడా లేదే?

కామ:—నీకూ బయటికి రావలసిన పనేమున్నది. కావలసిన వన్ని తెచ్చి పడవేశాగా? హాయిగా వండుకొని, నాకింత పెట్టి, నీవింత తినూ, రాణీలాగుండూ! అమ్మాయికూడ యింట్లో లేదాయె; ఇంక నాలుగు రోజుల్దాకా రాదు. నీకు పనికొంత సలీసుగా యుంటుంది.

రాజ్య:—(చేతులు జాడించి) ఆహా! ఇంకేం కావాలి రాణ్నై పోయా! నా హాయి ఏం జెప్పను. (మూతి విరచి) ఈ కూటికి మొగంవాచి కాబోలు వచ్చింది, ముష్టి కూడూ, నాలుగిండ్లడుక్కుంటే దొరకదూ! అబ్బా ఎంత చక్కగా చెప్పారూ!

కామ:—ఒశేవ్! కేకలు వేయకు సుఖంగా కూడూగుడ్డయుంటే చాలదుటే. లోకమంతా దానికేగా పాకులాడేది? నీవు కోరినసొమ్ములు చేయిస్తిని, కోరిన బట్టలు కొని యిస్తిని, నీకున్నన్ని నగలీ వీధిలో యెవరికున్నాయ్యో? చెప్పు. ఇంకా నీకు లేందేమిటి? అమ్మాయినెట్లా చూస్తున్నానో నిన్నలా చూచుకొంటున్నా!

రాజ్య:—అవును! సత్యంగా బ్రతుకు. నేనొక అమ్మాయినే మీకు. సొమ్ములట, ఎందుకీ సొమ్ములు. బరువుచేటు. నా యొళ్ళే నాకు బరువై యేడుస్తున్నా! మొగుడనీ, ముద్దులనీ, మంచనీ, చెడ్డనీ, లేనప్పుడెందుకీ సొమ్ములు. (కొంచెము రూక్షంగా) అసలు నీయీడుకు పెళ్ళేమిటి? పెటాకులేమిటి? మాయుసురు పోసుకోవడాని క్కా—నీ.

కామ:—ఒశేవ్! అమ్మాయికి సంబంధాలకని ఊరంతాతిరిగి తిరిగొచ్చా! కాస్త ఒత్తగిలనీ!

రాజ్య:—నిన్ను చేసుకొని సుఖిస్తున్నాగా? ఇక అమ్మాయిని గుంటలో దించడానికా తిరుగుచున్నావు. (మెటికలువిఱిచి) హర! హర! ఎన్నిప్రాణాల కెసరుబోస్తున్నార్రా? మీపాడె గట్టా!

కామ:—నీతాడుతెగా! నీకుసుఖమెందుకులేదే? పూవులాగా పూజించుకొంటూంటే నాకన్న మంచిమొగుడు దొరుకు తాట్టే నీకూ!

రాజ్య:—(మూతి పొడిచి) ఊఁ; హూ! యీడూజోడైన వాళ్ళని ముచ్చట పడుతున్నారు లోకులు! సిగ్గులే నీకూ!

కామ:—ఈమ జోడైనవాడే అయితే, నాకుమల్లే కూచో బెట్టి మేపుతాడేమిటి ?

రాజ్య:—అంతభాగ్యమే కలిగేయుంటే పాదపూజ చేసుకో లేకపోయానూ ?

కామ:—మరి, నే జేసిన పాపమేమిటే ? నన్ను పూజించుకో రాదూ ?

రాజ్య:—నిన్ను పూజించిన చేతులు పుచ్చిపోతై.

కామ:—రామ! రామ ! నీకేమన్నా పోగాలమేమే. ఆఖరుకు నా కొంప ముంచేట్టున్నావే.

రాజ్య:—మా వంశాన లేమా, వంగడానా లేమా ?

కామ:—(సంతోషపడుచు) అది. అదే కావాలి ! నేనూ ! పెద్ద వాణ్ణైపోయానా ? నాకూ దిక్కూ, మొక్కూ లేమా ; ఆ ఒక్కబిడ్డ, దాన్నేఅయ్య చేతుల్లోన్నపెట్టి సంసారం నీ చేతి మీదుగా జరుపుతుంటే అదేనాకు పదివేలు.

రాజ్య:— నా కెందుకూ పాడుపీడ ! ఒక్కదాన్నీ. ఎవరి సంసార మేయేట్లోకలిస్తే నాకేం, నాకుమాత్రం బిడ్డలా ? పాపలా ?

కామ:—నీవు చూడకున్నా మానెగాని, ఇంతలో సంసారా న్నెందు కేట్లో కలుపుతావు, ఊరుకో ?

రాజ్య:—ఊరుకోక, ఎవరూ ఇక్కడ ఉరిబోసుకోవడం లేమా.

మ:—మాట్లాడితే పీడ, ఇదీవరస, సరసమైన మాటవిందా మంటే ఎన్నడూ లేదుగదా! అంతాపెళుసు.

రాజ్య:— (చీదరించుకొనుచు) అవ్వతో వసంతాలాడినట్టు నీతోనే సరసమాడాలీ? (అని బుగ్గనలుపును)

కామ:—(మంచమునుండి లేచి కూర్చుండి విసుగుకుంటూ) ఈ మాటిపోట్లు పడలేక ఊళ్ళో పొద్దుబుచ్చుకొని వస్తూ యుంటా! పిశాచిముండా! నా ప్రాణానికి లేనిపోని అవస్థ పెట్టుకున్నానుగదే! నీ పాడె బిగించా!

రాజ్య:—ఎన్నడంత పుణ్యం. నీబోటిముసలిమొగుడితో కాపరం చేసే కన్నా...

కామ:—నిన్ననన్న లాభంలేదు (తలయూచి) కాలాన్ననాలి. ఒసేవు నీకెంత పొగరున్నా? భర్తనిలా ఎదిరించకూడదూ. పూర్వం ప్రతివ్రతలంతా ముసలి భర్తల్తో కాపరాల్చెయ్యా లేదూ; నీ నొస్టనే ప్రొద్దుపొడిచిం దనుకున్నావూ? చ్యవన మహర్షి వెయ్యేండ్లు తపస్సుచేసి, సుకన్యం చేసుకున్నాడట; పండ్రెండేళ్ళ దాన్ని (నమస్కారం చేసి) పరమయిల్లాలు, ఆ పెనిమిటికి అడుగులకు మడుగులొత్తి, శుశ్రూషచేసి ఆయన అనుగ్రహం సంపాదించుకొన్నదట. ఆ కథలన్నా చదువుకోరాదూ బుద్ధి వస్తుంది.

రాజ్య:—ఈ కథలేగా ఆడవాళ్ళ కొంప దీసింది. వెయ్యేళ్ళు బతకడం వట్టిదే? పెండ్లాడ్డం వట్టిదే? పాపమీ కథ చదివేనా, నా కోసం తాము పెండ్లికి తయారైంది.

కామః—(ఆశ్చర్యముగా చూచి) వట్టిదీ! వట్టిదీ! భారతమే వట్టిదిగా? హరి! హరీ!

రాజ్యః—వట్టిదిగాదూ! గట్టిది. ఎట్టిదైతేనాకేం? ఎవరికో కావలెనన్న వారితో చెప్పు యీకథలన్నీ.

కామః—నీకవసరంలే? పుణ్యకథల్తో?

రాజ్యః—పుణ్యాలూ? పాపాలూనా? ఈకథలే, వినీవినీ, ఇదిగో స్వర్గంలోపడ్డా!

కామః—అయితే నాతో నీకుకష్టంగానే యున్నదీ? ఒశేవ్! నీచావు మూడించనుకో! ఊరుకొంటున్నానని నోరుమహా పారేసుకుంటున్నావే? నీకష్టమెంత జేసు, నీవెంత జేసు, తన్నగొయ్యా! స్తంభానికి విఱిచికట్టేస్తా (అనిహుంకరించును.)

రాజ్యః—(లేచి రూక్షస్వరంతో) వణుకుతున్నారూ, నువ్వుకొట్టనూ, నేనుపడనూ! అబ్బో! మొనగాడు బయలుదేరాడు. పైనదెబ్బపడనీ! బావిలోనో, చెర్లోనోపడి నీకొంప వేలాంవేయించకపోతే మూరుపేర్ల బిలువు. ఆహా!

కామః—(భయం నభినయించుచు మంచందిగి భార్యకాళ్ళు పట్టుకొని) ఒశేవ్; నీకాళ్ళకు మొక్కుతా. నన్నురక్షించు. ఊరకేఅన్నాను. నిన్నుకొట్టడానికి చేతులొస్తాయిటే!

రాజ్యః—(విదలించుకొనుచు) ఇదా నీబండారం? మాటంటే చెల్లించుకోవాలి, అదీ పౌరుషం.

కామః—లేదులేవే, ఇకననను. చెంపలువేసుకుంటా.

(తెరలో)

కామశాస్త్రులుగారూ! ఓ కామశాస్త్రులుగారూ!

కామ:—(వినుట నభినయించి) ఎవరండీవారూ?

(తెరలో)

నేను కరణంగారబ్బాయిని;

కామ:—ఏమిటి? నాయనా?

(తెరలో)

మీదొడ్లోకి పామొచ్చిందండీ!

కామ:—(కంగారుపడి అటునిటుపరుగెత్తుచు మంచమెక్కి) అమ్మబాబో! పామే? (భార్యతో) ఒశేవ్! ఆ తలుపు వేయవే. ఇంట్లోకి వస్తుందేమో!

రాజ్య:—(అటునిటు పాలించిచూస్తూ) మీరే వెయ్యండీ.

కామ:—నీదుంపతెగా! మగవాళ్ళనన్నా పిలవ్వే!

రాజ్య:—నువ్వు మగవాడవుకావూ?

(తెరలో)

నన్ను రమ్మంటారా? అండీ!

కామ:—వద్దండీ? వద్దు (రాజ్యలక్ష్మితో) కుఱ్ఱవాడా? పడుచువాడా!

రాజ్య:—ఎవరైతేనేమండీ? ఆపదకు.

కామ:—నీవలాయింట్లోనున్నాచావరాదూ! ఎవరినన్నాపిలుస్తా!

రాజ్య:—నేనుంటేయేం ఇప్పుడుకూడానాకు ఘోషాతప్పదూ?

(తెరలో)

(తలుపుకొట్టును, భార్యతీయబోవవారించి)

కామ:—వద్దండీ! రావద్దండీ! (భార్యతో) అట్లాఇంట్లోచావు:

రాజ్య:—మీరు మంచందిగి కాస్త ఎవరినన్నా పిలవండి. అయ్యో! యేయింట్లో జొరబడిందో!

కామ:—నాయనా! కాస్త మీనాయనగార్ని కేక వేయి.

(తెరలో)

ఆయనకు పామంటే భయమండీ!

రాజ్య:—ఆ అబ్బాయి? కొడ్తాడేమో! రానియ్యండి!

కామ:—(నోరు, నెత్తి బాదుకొనుచు) అబ్బ! వద్దే? సీదుంప తెగా పడుచుముండాకొడుకూ (కంఠమెత్తి) నాయనా! మీనాయనగారినే పిలువు. మేమిద్దరమేదో విధంగా తంటాలుపడ్తాము.

(తె ర లో)

పోనివ్వండి! నాకెందుకు మీరే చావండి!

రాజ్య:—ఇదేంపాపమండీ! పామునింట్లోపెట్టుకొని పడుచు వాళ్ళన్రానియ్యనంటారేమిటంటా కర్మం? రామ! రామా! బూబునాయేంటి? పోనీ; నే నాయింట్లో చస్తాలెండి. ఆ పాము నన్నే పీకుతుంది (అని గదిలోనికి పోవును)

కామ:— (రుద్దకంఠంతో) ఏమండీ! కరణంగారూ! ఓ అబ్బాయీ (తనలో) వెళ్ళారుకాబోలు (భార్యనుద్దేశించి)

నీ విక బయిటికి రావే ? నా మంచం క్రింద ఏందో జర, జర మన్నట్లుంది! (అని తొంగితొంగి చూచుచుఎగిరిపడి) ఓయి బాబోత్రాచుపాము (అనిమంచందిగివీథిలోనికిపరుగెత్తును)

రాజ్య:—(నవ్వుచు ప్రవేశించి) పాము గాదుటండీ నలికండ్ల పామట. వేళాకోళానికలా చెప్పాట్ట. వట్టి కొంటెబ్బాయి లెండి, నీ సంగతి బాగా కనిపెట్టాడు.

కామ:—(ప్రవేశించి)ఓరీ వీడిదుంప తెగా (భార్యపైనురుముచు) నీ విచ్చిన చనువ లేయున్నది. వెధవ, వెధవంటానూ, ఎక్కణ్ణో! నేను బయటి కొచ్చేదాకా ఉన్నాడుగాడు పేగుల్దీసి జందాలు వేసుకునేవాణ్ణే! (ధైర్యము తెచ్చుకొని) వీపు చఱచుకొంటూ) కాలాంతకుళ్ళాగున్నాడే! ఎంత కంగారుపెట్టాడు అమ్మయ్యా (అని కూర్చుండును.)

రాజ్య:—ముసలివాడికి నీకే ప్రాణాలమీద ఇంతాపేక్షయుంటే పడుచుదానికి నాకెంతుండాలి ? నిజంగా పామైతే ఆ గదిలో ఇరగబడి చావాలనిగదూ మీకోరిక.

కామ:—(నవ్వుచూ) పిచ్చిదానా ! నిజంగా పామే అయి నిన్నే కరుస్తూయుంటే; చూస్తూయూరుకుంటానూ, చించి చెండాడకపోయానూ!

రాజ్య:—ఇదిగో మీ ప్రతాపం.

కామ:—ఆఖరుకు నా ప్రతాపానికే వంకపెట్టావూ? అదీ విషజంతువు. దానితో ప్రతాపమేమిటి? మనిషి మనిషి మీద ప్రతాపం చూపించాలి.

రాజ్య:—నీ ప్రతాపమంతా నాఒక్క దానిమీదనే పనికివస్తుంది.

కామ:—నేనేదో! మే, మే అంటున్నానని నీకు వేళాకోళంగానే యున్నది. (తలయూచి) ఆహా! నా మొదటిభార్యనామీద ఏమాపేక్ష. నన్నుచూచి యేంమురుసుకునేది. గదిమానంటే గడగడ లాడిపోయేది! చేయెత్తి దండంపెట్టుకోవచ్చు.

రాజ్య:—అప్పుడు నీవు పడుచువాడవు. తాను పడుచుది కాబోలు. ఇప్పటికి మూడైనవి, నీవు కాట్లోకిపోయేవఱకు కల్యాణాల్చేసుకుంటూయుంటే మురుస్తూ యుండాలి? అబ్బ! ఏమండి మీచుప్పనాతితనం; ఇట్లా ఆడుదానినెత్తురు పిండుకుతాగే సంఘం మఱొకటి లేదనుకొంటా. ఈసంఘ మింతట్లో బాగుపడదు. (కొంతతాళి) బ్రహ్మశాస్త్రులవారి కుమారుడు సంఘసంస్కరణానికికృషి చేస్తూన్నా డంటారు. నిజమో! వట్టిదో! ఆలాటివాళ్ళు పదిమందిచేర్తే చాల్దూ మమ్మొ నుద్ధరించడానికి. మాకు లేకపోయినా ముందువాళ్ళ కన్నా చిక్కుతుందేమో ముక్తి.

కామ:—(ఉలికిపడిలేచి) బ్రహ్మశాస్త్రులవారంటే జ్ఞాపకాని కొచ్చింది. పాపం వారి కోడలికి చాల జబ్బుచేసిందట! మఱచిపోయాను. (అని లేచి) చూచివస్తా నీవిల్లు కదలకూ! (నిష్క్రమించును.)

రాజ్య:—పరధ్యానంమీద తలుపు తాళంవెయ్యడం మఱచి పోయాడే! (విచారంతో) వీడితాడెట్లాగున్నా తెంచుకోనీ. (అని వెళ్ళిపోవును.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

ద్వితీయాంకము

మొదటిరంగము

(డాక్టరుగారి యిల్లు. డాక్టరుగారు స్నేహితునితో చీట్లాడుచుండును. తత్తరముతో ప్రమోదుడు ప్రవేశించును.)

ప్రమో:— డాక్టరుగారూ! డాక్టరుగారూ! నా భార్యను రక్షించండి! బాబూ! రక్షించండి!

డాక్ట:—(చీట్లముక్కలు వేయుచు) ఎట్లాయున్నది నీభార్యకు?

ప్రమో:—బాబూ మనస్మరంతిలో లేకుండా పోయింది. కాళ్ళు చేతులు చల్లబడ్డవి. తాము బిన్నా దయచేయాలి.

డాక్ట:—(ఆగమని సైగచేసి) ఇక దిగి రండి!

స్నేహి:—తురుపూ?

డాక్ట:—తురుపిస్పేటు

ప్రమో:—అయ్యో! ఆలస్యం లేదు. బాబూ! బాబూ!

డాక్ట:—ఉండవయ్యో మంచాటపడింది.

ప్రమో:—అయ్యో తాము మళ్ళావచ్చి ఆడుకోవచ్చు బాబూ! ఆపదలోనున్నాం (గుమ్మందాక పోయిచూచి) బాబూ! దయచేయండి.

స్నేహి:—(ముక్కలు చూచుకుంటూ సంతోషంతో) ఆడండి ఇక దిగండి చూతాం.

ప్రమో:—(డాక్టరుగారి స్నేహితునితో) అయ్యా! తామాగితే గాని వారు లేవరు. కాస్త మానుకోవాలి.

స్నేహి:—(సైగచేస్తూ) ఎందుకల్లా కంగారుపడ్తావు ?

ప్రమో:—అవతల మనిషికి వచ్చేప్రాణం పొయ్యే ప్రాణంగా వుంటే ఆగమంటా రేమిటంటా! మా కర్మ బాబూ! బాబూ! ఒక్కనిమిష మూరుకోండి.

స్నేహి:—నాదేమున్నదయ్యా! రమ్మనువారిని.

ప్రమో:—డాక్టరుగారూ! (రొమ్ముకొట్టుకొని) నా భార్య నాభార్య! ఇంకేమి భార్య; ఈపాటికి! అయ్యా! దయచేయాలి.

డాక్ట:—(రూక్షంగా) ఉండు, ఉండవయ్యా! ఏమిటల్లా అరుస్తావు. నువ్వు పరుగెత్తినట్టు మమ్మల్నికూడా పరుగెత్తమంటావా ? ఈ వేళాదివారం రా వీలుకాదు.

ప్రమో:—శివ-శివ. కొంపమునిగింది (డాక్టరుతో) తమదయ తమదయ.

డాక్ట:—కాస్త ఆగవయ్యా అంటే గంతులేస్తావేం !

ప్రమో:—చిత్తం; చిత్తం.

డాక్ట:—(ముక్కలు చూచుకొని స్నేహితునితో) ఏదీ ? రా ! ఈ మణోలా హుకుం, గెలుస్తాట్రా !

స్నేహి:—ఇదిగో ! స్పేడాసు (అనిపకపకనవ్వును)

డాక్టః:—(వింతగాచూచి పట్లు లెక్కబెట్టుకొని) అయితే తామిందాకటి పట్లో ముక్క వేశారూ!

స్నేహి:—సరి, సరి, బాగున్నది చూడండి పట్లల్లో!

డాక్ట:—(ముక్కలు వెదకుచు) ఇవన్నికలిసిపోయినవి.

స్నేహి:—అయ్యో వేశానండీ! స్పేడురాణీని.

డాక్ట:—(విసుగు నభినయించి) నాకుమతినిలవడంలేదు. పాడు గొడవవచ్చింది సమయానికి (స్మృతినభినయించి) మీరు వేసింది క్లావరుముక్కండీ!

స్నేహి:—పొరబడుతున్నారు. అడగండిఆయన్ను. చూస్తున్నాడుగా (ప్రమోదునివంకచూచి) ఏమండీ! నేనుస్పేడురాణీని వేయలేదూ?

ప్రమో:—నేనుచూడ లేదండీ! బాబూ! ఇకమానేయండి

డాక్ట:—(ప్రమోదునితో) చూచావటయ్యా! ఆయనవేసిన ముక్క.

ప్రమో:—నాకస లీ యాటే రాదండీ (దోసిలిబట్టి) బాబూ! యికదయచేయాలి.

డాక్ట:—ఆట రాదూ! మూడుముక్కలాటవచ్చా?

ప్రమో:—నాకేయాటరాదండీ!

డాక్ట:—(చిరాకుపడి) రూపాయివదలింది (ప్రమోదునితో) నేనిచ్చిన మందిస్తున్నారూ?

ప్రమో:—చిత్తం. రాత్రి తెల్లవార్లు మీరుచెప్పినట్లెంప్రకారం గంట, గంటకూ ఇస్తూనే యున్నామండీ!

స్నేహి:—డాక్టరుతో బ్రహ్మశాస్త్రిగారి కుమారుడుగదండీ ఈయన!

డాక్ట:—(తలయూచుచు, ముక్కలుచూచుకొనుచుండును)

స్నేహి:—ఎట్లాగూ! (రహస్యంగా) మాంచిపద్దేపడ్డది, చాల భాగ్యవంతుడునుమండీ! (ప్రమోదునితో) వారికేదో చెప్పవలసిందిచెప్పండి. అంతమాత్రం గ్రహించలేరావేమి?

ప్రమో:—చిత్తం; అట్లాగే పట్టుకువచ్చాలెండి (అని డబ్బు చూపును)

స్నేహి:—(సైగచేస్తూ) ఇహ ఆలస్యమెందుకు?

ప్రమో:—(వందరూపాయలనోటు ముందుపెట్టి) అయ్యా! చిత్తగించండి.

డాక్ట:—(లేనికోపం తెచ్చుకొని) ఏం, భిక్షమా? వెధవనోటు (అని అవలికినెట్టి) నాలుగువందలకు తక్కువవీలుకాదు.

ప్రమో:—చిత్తం! మానాన్నగారితో మాట్లాడుదురుగాని దయచేయండి.

డాక్ట:—నాకేం. నీవేమాట్లాడుకో? మీనాన్నగారినేరమ్మను.

ప్రమో:—మీదయ! మీ ఋణముంచుకోంలెండి (సమ్మతి చూపుచు) అలాగేలెండి. దయచేయండి (భయము సూచించి) అమ్మో! అమ్మో! ఆలస్యమైంది.

స్నేహి:—(డాక్టరుతో) సలీసుగా పోనిచ్చారేం.

డాక్ట:—ఆ, ఏదోఏడుస్తున్నాడులెండి (అని ఇంట్లోకివెళ్లును.)

స్నేహి:—(ప్రమోదునితో) తొందరపడ్డావయ్యా, వంద రూపాయలకు భాగ్యమూ అంటూవచ్చేవాడు. ఈకాలన్లో నాలుగొంద లూరకున్నాయేమిటి?

ప్రమో:—పోతేపోయింది, నాభార్య నాకు దక్కితేచాలు.

స్నేహి:—ప్రాణంపోయడానికి ఈయన భగవంతుడా? మన భయమే?

ప్రమో:—చేసేచికిత్సలుచేస్తే మీదట మనఅదృష్టం.

డాక్ట:—(డ్రెస్సువేసుకొని ప్రవేశించి స్నేహితునితో)తామింక పదండి. సాయంకాలం క్లబ్బులో మీాటౌదాం.

స్నేహి:—(లేచివెళ్ళుచు)ఆల్ రైట్. గుడ్ బై (నిష్క్రమించును)

డాక్ట:—బండితెచ్చావ్రుటయ్యా!

ప్రమో:—చిత్తం. తెప్పిస్తా.

డాక్ట:—కానీమరి! ఆలస్యమెందుకు?

(ప్రమోదుడు పరుగెత్తును)

(బ్రహ్మశాస్త్రిగారి యిల్లు, శ్యామల మంచంల్లో మూల్గుచు పండుకొనియుండును. బ్రహ్మశాస్త్రి, బుచ్చిరామమ్మ, కల్యాణి దుఃఖముతో కూర్చుండి యుందురు.)

బుచ్చి:—(కోడలి కాళ్ళుపట్టుకొని చూచి కార్తస్వరమున) అంతా చన్నీళ్ళ కుండైపోయింది. కోడలా! కోడలా! ఇంకేం కోడలు (అని చేతులు నలుపుకొనుచుండును)

కల్యా :—వదినా ! వదినా! (అని యేదువబోవ బ్రహ్మశాస్త్రి వారించి)

బ్రహ్మ :—ఊరుకోండమ్మా కాసేపు – ఊరుకోండి ! (గుమ్మం దాకవచ్చి అటూ ఇటూ చూచి) డాక్టరుగారింకా రాలేదు. నేనన్నా వెళ్ళొస్తా. (అని వెళ్ళబోయి మళ్లా మంచందగ్గిరకు వచ్చి) వెళ్ళితే ! ఇక్కడెవరు.

(కామశాస్త్రి ప్రవేశించును.)

కామ :—ఏమండీ ! బ్రహ్మశాస్త్రిగారూ ! ఎలావున్నది ?

బ్రహ్మ :—ఇంకేమున్నది. (అని బొట్టూరుప్పవిడచి) శాస్త్రుల వారూ! మావాడొస్తున్నాడేమో కాస చూడండీ ! బాబూ !

కామ :—ఆ. చూస్తా (అని గుమ్మందాక వెళ్ళి చూచి) ఏదీ రావడంలేదే ! డాక్టరుకోసం వెళ్లాడేమిటి ? ఆయన లంచ మీయందే మంచమెక్కనంటాడే ? పానకాలరాయుడు.

బ్రహ్మ :—యిచ్చి పంపేనండీ ! ఆలోపం లేకుండా !

కామ:—(చప్పరించుచు) ఆ, ఎందుకు, వందుగ. ఈయింగ్లీషు వైద్యులకు తెలుగురోగాలేం తెలుసు ? నాటువైద్యుణ్ణి చూడలేక పోయారూ ?

బ్రహ్మ :—నేనదే మొత్తుకొన్నా ! మావాడూ కాదంటే కాదని......... ఇవాలిటికి పదిరోజులు ఆసుపత్రికి తిప్పి చంపుతున్నాడు. ఎన్నాళ్ళిచ్చినా! ఆ వైన్యాతప్ప కొత్త

మందు లేదాయె. మాట్లాడితే మండిపోతాడు. వాళ్ళు ఒళ్ళుబలిసినవాళ్ళండి!

కామ:—మొన్న చూడరాదండీ! బంగారయ్యగారూ! ఒంట్లో సుస్తీగాయుండి కాస్త చెయ్యి చూపండంటే చెవుల్లో ముక్కుల్లో యేవో ఆయుధాలుపెట్టుకొని ఘంట సేపు పరీక్షచేసి నీకళ్ళల్లో నెత్తురు లేదు. రొమ్మెండి పోతూంది. కన్సంప్షనవస్తుంది జాగ్రత్తపడమంటూ యుపన్యాసమారంభించాడూ! పాపం శెట్టిబ్రాహ్మడు బెంగెట్టుకొని మంచమెక్కాడు. ఇవ్వాల్టి కారులంఖణాలు. ఏమని చెప్పమూ డాక్టరతంతు. ఈవేళ కాబోలు నాటువైద్యుణ్ణి పిలిపించారు.

శ్యామ:—(అటు ఇటూ కొట్టుకొంటూ) ఊఁ, ఊఁ, ఊఁ

బ్రహ్మ:—అమ్మా! శ్యామలా! శ్యామలా!

శ్యా:—ఊఁ.

బ్రహ్మ:—ఎలా యుందమ్మా?

(డాక్టరు, ప్రమోదుడు ప్రవేశింతురు)

డాక్ట:—ఆడవాళ్లనందర్ని యవతలకు వెళ్ళమనండి.

బ్రహ్మ:—అంతా! పదండి, పదండి.

డాక్ట:—(శ్యామల నెగాదిగ చూస్తూ సిగరెట్టు చేతపట్టుకొని) అమ్మాయీ? అగ్గిపెట్టె పట్టుకురా.

కల్యా:—(తలయూచి) ఇంట్లోకివెళ్లి తెచ్చియిచ్చును.

డాక్ట:—కుర్చీమీద కూర్చుండి సిగరెట్టు ముట్టించి, నాడీ పరీక్షచేసి, ఈవేళ విరేచనమైందా ?

ప్రమో:— లేనట్లున్నది. సార్

డాక్ట: —(పరీక్షచేస్తూ) ఆలస్యమైపోయింది. మీరు వెంటనే వస్తే బాగుండేది.

ప్రమో: —ఆయాసంగా యున్నదనంగానే వచ్చానండీ! తామే ఆలస్యం చేశారు.

డాక్ట:—(కోపంగా చూచి) డోన్టాక్; మరియాద లేకుండ మాట్లాడుతావు.

ప్రమో:—చిత్తం. (అని భయం నభినయించుచు) ఎలాగున్న దండి.

బ్రహ్మ:—(నమస్కరించి) రక్షించాలి బాబూ ?

ప్రమో:—మీ దయయుంటే నా భార్య బ్రతుకుతుంది. నాలు గొందలు కాదు. ఇంకా!

బ్రహ్మ:—(కొడుకువంకజూచి గుర్రురిమి) ఉండ్రా వారేదో చెప్తుతుంటే.

కామ:—ఏమన్నా! ఆశ! డాక్టరుగారూ!

డాక్ట:—ెడమతట్టు, ఊపిరితిత్తి ఎఫెక్టైంది. హోప్లెస్.

కామ:—లాభం లేదన్నమాట ?

డాక్ట:—ఊ, హూ, రాత్రి పదింటికి. (అని లేచును.)

ప్రమో:—హా భగవంతుడా (అని కూలబడును)

(బుచ్చిరామమ్మ కల్యాణిపైబడి యేడ్చుచుందురు) బ్రహ్మశాస్త్రిగారొక మూలకొరగును.)

బుచ్చి:—కోడలా? నీ కంతలో పోగాల మొచ్చెనే? భగవంతుడా? ఈ పాపిష్టిరోగం నీకెక్కడ దాపరించెనే? అమ్మా! నీవంటి కోడలు మాకు ఈ జన్మలో దొరుకుతుందిటే తల్లీ! ఈ పండుగనాడూ! పండుగనాడూ! అత్తయ్యా! పట్టుచీర కట్టుకొంటానంటే, ఎందుకు లేవె! ఆ చీరె చాల్నంటేనిగదే. తలదువ్వుకొని జడనిండా మల్లె పూలు పెట్టుకొని బొట్టూ, కాటుకా, దిద్దుకొనిగుమ్మంలో నుంచుంటే చూడకండ్లు లేకపోయేవిగదే, తల్లీ! ఈశాస్త్రి గారి కోడలు బుద్ధిమంతురాలని యూరంతా చెప్పుకొంటుంటే యెంత పొంగిపోయామే! ఏ! దేముడా? హాం.

కామ:—(డాక్టరుగారితో రహస్యంగా) డాక్టరుగారూ? గట్టిగా బ్రతుకదన్నమాటేనా? అండీ?

డాక్ట:—చాలా పెద్దజబ్బు, ఈరోగం చాల అరుదుగా కనుపడుతూ యుంటుంది, సౌతాఫ్రికన్ స్లీపింగ్ డిసీజంటారు దీన్ని.

కామ:—అలాగా! అండీ (బ్రహ్మశాస్త్రితో) ఇంకా చూస్తారేమిటండీ క్రిందపెట్టరూ (విచారము నభినయించి) పాపం మహాయోగ్యుడు కష్టాలన్నీ మంచివాళ్ళకే.

డాక్ట:—(వెళ్ళిపోతూ కామశాస్త్రిని పిలిచి) తక్కిన పైకం పంపించమని చెప్పండి.

కామ:—(చేతులు నలుపుకొంటూ) దుఃఖాల్లో యున్నారు. తామాడగమంటే అడుగుతానులెండి.

డాక్ట:—అయితే నాకేం. లేకపోతే దావావేసి పుచ్చుకొంటానని చెప్పండి.

కామ:—అందాక ఎందుకులెండి అయితే! చావడంనమ్మకమే నంటారూ.

డాక్ట:—ఆ, ఇక బ్రతుకదు. (అని వెళ్ళిపోవును.)

శ్యామ:—(తలునిటు పొరలి) అ_త్త_య్యా.

బుచ్చి:—(ఆత్రంతో) ఏ మమ్మా! ఏం.

కామ:—(తనలో) ముండాయుష్యు లాగున్నది.

శ్యామ:—దా, దా, హా హా ... ...

బ్రహ్మ:—దాహమటే, దాహమట! (కామశాస్త్రితో)ఏమండీ దాహమంటుంది ఇమ్మంటారూ?

కామ:—నాకుమాత్ర మేమి తెలుసునండీ? (అసమ్మతిని చూపుచూ) ఇంకా దాహమేమిటి? అదీ గుణచర్యలెండి.

ప్రమో:—దాహమియ్యక చంపుతారేమిటి? తేవే అమ్మా నీళ్ళు (అని నీళ్ళిచ్చును.)

కామ:— (బ్రహశాస్త్రిని సైగచేసి పిలిచి)

(బ్రహ్మశాస్త్రి గుమ్మముదాక వచ్చును.)

బ్రహ్మ:—(చీదివేయుచు) మా వ్రాత! మా రాత!

కామ:—అయిపోయిందానికి చేసే దేమున్నదిలెండి, దుఃఖ పడిలాభ మేమున్నది. మనది మాత్రం శాశ్వతమా ?

బ్రహ్మ:—మహాఇల్లాలు ! కామశాస్త్రిగారూ ! అది వచ్చి నాక మాసంసార మెంత కలిసి వచ్చిం దనుకొన్నారూ. ఆ మొగుడిమీద యేమూవేక్ష, ఏమూవేక్ష.

కామ:—విధీ ! ఉన్న దేనండీ ! మంచివాళ్ళనే ఏరుకు పోతూ యుంటాడు. నేనికవస్తా. (అని కొంతనడచి మళ్ళివచ్చి) డాక్టరుగారు పోతూ, పోతూ మిగతాపైకం పంప మన్నారు. మీయిష్టం.

బ్రహ్మ:— (నోటిమీద చేయివేసుకొని వింతగాచూస్తూ) రామ! రామ! ఇప్పుడే! ఇప్పుడే! చూచారూ! కొంపకూలి మే మేడుస్తుంటే, వీడిజిమ్మడా! వాడిది గుండా ? చెరువా?

కామ:—నేను చెప్పలేదుటండీ ! వట్టి కర్కోటకపు ముండా కొడుకు.

బ్రహ్మ:—బాగైతే ఇస్తామన్నాంగాని శివ, శివా ?

కామ:—పోనిత్తురూ! వాడి త్రాడెల్లానో త్రెంచుకోనియ్యండి. దావాలు గీవాలు వేస్తానని అఘోరించారు లెండి.

బ్రహ్మ:—పీనుగుమీదనా వీని ప్రతాపం, ఏమిధర్మమండీ ?

కామ:—మరినాకుసెలవు. (అంటుఇటుచూచి) చూడండి ! అమ్మాయికి పదేండ్లొచ్చాయి. తామూ చూచేయుంటారు. కొద్దిగా ఇంగ్లీషుకూ చెప్పించాము ! హార్మనీకూడవాయించు తుందిలెండి. తామింకోచోట మాట ఇస్తారేమో; అని

అంటే మీమీద మాకు పూజ్యభావం. సంబంధాలు లేక కాదు.

బ్రహ్మ:—(తలయూచి) చూతాంలెండి—కట్నము.

కామ:—తామేసెలవివ్వాలి ?

బ్రహ్మ:—మాట్లాడుదాంలెండి ? ఇప్పుడేమంత తొందర.

కామ:—ఆ, ఆ, ఆలాగే ? అంటే మీసమ్మతికోసం. అది అది చెప్పొద్దూ.

బ్రహ్మ:—కానివ్వండి (అని వెళ్లేను.)

(కామశాస్త్రి నిష్క్రమించును.

బుచ్చి:—కాస్త అణిగి పడుకొన్నదండి ! నిద్రపోతుందేమో ?

కల్యా:—ఈపాడురోగం నాకన్నవచ్చిందికాదు.

బ్రహ్మ:—అమ్మా ! కల్యాణీ ! మన మవతలికి వెళ్లుదాంరండి. అమ్మచూస్తుంటుంది. క్రిందపెట్టిస్తే బాగాఉండు.

ప్రమో:—వల్లగాదూ. (అని నిష్క్రమించును.)

(తెరపడును)

రెండవ రంగము

(రామచయన్లగారి యిల్లు, అరుగుమీద రామచయన్లు కూర్చుండి యుండును. కిశోరుఁడు ప్రవేశించును.)

కిశో:—మీఅబ్బాయి యున్నాడా అండీ !

రామ:—(దృష్టిమాంద్యమునభినయించి) ఎవరునాయనా! నీవు?

కిశో:—నేను కిశోరుణ్ణి.

రామ:—ఆ. నీవా! నాయనా! నాయుడిగా రబ్బాయివా?

కిశో:—అవునండీ!

రామ:—మావాడూ! ఎక్కడకో వెళ్లాడు. నాయనా నీవు కవిత్వం బాగా చెప్పుతావట మావా డంటూవుంటాడు. బుద్ధిమంతుడవు. నూరుమంది కొడుకుల్ని కని యేం లాభం. వంశానుద్ధరించేవాడు ఒక్కడు చాలు. మావాణ్ణిచూడు. వట్టి ఆకతాయైపోయాడు. (సమ్మతిసూచించును) ఏదీ! నాయనా! ఏదీ! నీవురాసిన పద్యం ఒక్కటి వినుపించు. ఈ పాడుచెవుల్తో వింటా. నాకూ కవిత్వమంటే ఆపేక్ష. ఈ పాడుకొంపలో విద్యాగోష్ఠా? ఏమన్నానా? ఏది నాయన? ఏదీ.

కిశో:—మీకు మాకవిత్వాలు బాగుండవులెండి.

రామ:—బాగుండకేం అట్లనకు. వాణి ఒక్కొక్కరినోట ఒక్కొక రూపంతో ప్రత్యక్షమవుతుంది. దానికేంలే.

కిశో:—మీరుకూడా పండితులేగా!

రామ:—పండితులంటే నేనూ సంస్కృతంలో కావ్యాలయి చూచాను. వేదం చదువుకొన్నాను. శాస్త్ర కాణాద తర్కం, పూర్వమీమాంస, సిద్ధాంతకౌముదిదాక పాఠం చెప్పుకొన్నవాణ్ణే! ఏమిటో మాకాలం వెళ్లిపోయింది. నాయనా! మావాణ్ణి నీవెంట తిప్పుకొంటూవున్నావుగదా! శాస్త్ర కవిత్వంలో ప్రవేశపెట్టరాదూ?

కిశో:—చెపితే వస్తుందటండీ! కవిత్వం. తాముకూడా అలా సెలవిస్తారు.

రామ:—నిజమే! నాయనా! నిజమే! అది పురాకృత సంచితం. తల్లిదండ్రులుచేసిన పూజాఫలం. నేర్చుకొంటే వస్తుందీ! కవిత యున్నదే నాయనా స్వభావసిద్ధంగా పుట్టుకువచ్చే ఆవేశ ప్రవాహం. ఈ పండితులంతా రాస్తు యుంటారే చొప్పదంటు కవిత్వాలు.

శ్లో॥ కింకవేస్తస్య కావ్యేన కిం కాండేనధనుష్మతః
పరస్యహృదయే లగ్నం నఘూర్ణ యతి యచ్ఛిరః.

అన్నట్లు, మాట బయలుపడితే ఒళ్ళు పులకరించాలి. ఏదీ నాయనా నీనోట ఒక్కపద్యం.

కిశో:—వినండి ఈ మధ్యరాశా; భారతిలోకూడ పడ్డదిలెండి.

రామ:—ఏదేదీ?

కిశో:—

చీకటినవ్వులోడ తమసీ మధురంబగు నాయెదందలో
తేకలు తేకలై కలవరించుచు నున్నది భావహంస, భృం
గీ కలనాదఝుంకృతుల గేరెడు ముగ్ధగళంబు వీణతో
నేకముజేసి వాలగదవే; తలక్రిందుగ గుండెశయ్యకున్.

రామ:—ఏదేదీ? నాయనా! ధార మనోహరంగా యున్నది. కాస్త అర్థంచెప్పి, తాత్పర్యంకానీ.

కిశో:—అర్థాలకు తాత్పర్యాలకు తయారవుతారనే మీ వద్ద మా కవిత్వాలు వినిపించంది. ఆ రోజులు పోయినవి.

విన్నారూ? పద్యం వింటే పసులగొట్టమన్న మాటే పద్యమంటే! అదొక జీవమున్నవ్యక్తి. దాన్ని ముక్కలు చేయడం కూడా జీవహింస.

రామ:—ఏమిటీ! ఇక తాత్పర్యాలు అర్థాలే యుండవా! యేమిటి మీ కవిత్వాల్లో?

కిశో:—హృదయానికి మాత్రమే తెలియాలి. తాతగారూ! తాము తియ్యని మామిడిపండు నారగించారను కోండి. దాని రుచి యెట్లుంటుందో చెప్పగలరా? అది జిహ్వాకే తెలియాలి, అంతే ననుకోండి.

రామ:—(తనలో) ఆహా కుఱ్ఱవాడు నాకేదో టోపీ వేయబోతు న్నాడూ! ఔరా! పిడుగా! (కిశోరునితో) నాయనా! నేను శాస్త్ర వాక్శుద్ధి గలవాడనే గాని కేవలం శుంఠను గాను. అన్నిటికీ తలూచడానికి అర్థంలేని పద్యమేమిటంటా. ఇక కవిసమయం మాత్రముంటుంది! ఏదీ! ఏదీ! చీకటి నవ్వూ (యోచించి) నీ పేరే మన్నావూ, నాయనా.

కిశో:—కిశోరకుమారుడు.

రామ:—కిశోరూ! నవ్వును తెల్లనిపదార్థాలకు పోలుస్తారే, చీకటితో పోల్చావేమిటి?

కిశో:—అందుకే మీకు తెలియదన్నది. కవి సమయాలకు స్వస్తిచెప్పి చాల కాలమైంది. మేము వ్రాసేదే ప్రమాణం; సమయమూనూ.

రామ:—సరి, సరి. నాయనా! అది ఆదరణీయ మాతుందా?

కిశో: ఆదరించే దెవరు? కవి యొకరి ఆదరణకోరడు, కోరా డంటే వాడు కవిగాడని మా సిద్ధాంతం.

రామ:—పండితాదరణ లేదూ?

కిశో:—ఎవడు పండితుడు? వాడి ఆదరణ మెవరిక్కావాలి? పండితుడంటే మాకుమంట. అతడొక పాతపుంత, తాతల నాటి తాటాకు, ఒక నిఘంటువు, సంస్కృత సరస్సులో నొక యెనుబోతు.

రామ:—నీమాటలు నాకాశ్చర్యంగా యున్నవి.

కిశో:—అవునండీ! మీకు చాళ్ళు గుండ్లు దొర్లించాలి, బొప్పి కట్టించాలి. బంధాలు, అలంకారాలు, సర్కసుఫీట్లు కావాలి. అప్పుడుగాని నచ్చదు.

రామ:—వ్యాకరమేమన్నా చదువు కున్నావూ?

కిశో:—ఎందుకూ? వ్యాకరణం ఏడవనా?

రామ:—అయిపోయె. వ్యాకరణమూ చదవక, ఛంధస్సు చూడక కవిత్వమా? ఇక కవి కాని వాడెవడు?

కిశో:—అయ్యేనాటి కందరు కవులవుతారు. మీతో నాకు వాదనెందుకు?

రామ:—అబ్బాయీ! నీవెంత ప్రజ్ఞగలవాడివైనా పెద్దలను తిరస్కరించరాదు. నాయనా! వారు పెట్టిందే భిక్ష. నీ వాద ధోరణిచూస్తే పూర్వం కవులే లేరని తేల్తుంది. పూర్వం వాల్మీకులవారు కోపావేశమున నిశాదుణ్ణి శపిస్తే

శ్లో. మా నిషాద ! ప్రతిష్ఠాత్వ మగమశ్శాశ్వతీ సమాః
యత్క్రౌంచమిథునాదేక మవధీః కామమోహితం.

అను శ్లోకమై వెడలివచ్చిందట. ఒక్క నిషాదుణ్ణి సంహరించే అర్థమేకాకుండా రామాయణము, షట్కాండలు, భాగవతార్థములు గల కావ్యారంభశ్లోకమై పరిణమించిందట. విన్నావూ? నాయనా! చిన్నవాడవు ఆలోచించకుండా చెపితే నూరర్థాలు ఆలోచిస్తే వెయ్యర్థాలు ఉండేవి. వారికి మనకు పోలికా?

కిశో:—మీతో నాకెందుకు వాదన. మీ అబ్బాయివస్తే ప్రమోదుడితో మాట్లాడుతూ యుంటానని చెప్పండి సెలవు. (అని లేవబోవ)

రామ:—మంచిది. నాయనా! ప్రమోదుడి భార్య కెలా ఉన్నదో! పాపం, మొన్న క్రిందబెట్టా రన్నారు.

కిశో:—ప్రమోదుడదృష్టవంతుడు; కాస్తనెమ్మదిగానున్నదట.

రామ:—(వింతగాచూచి ముక్కున వ్రేలుపెట్టుకొని) చూచావు నాయనా! ఆయుర్బలం హాయ్! హాయ్! మొన్న కామశాస్త్రి వారింటికెళ్ళివస్తూ చెప్పాడు; నాకూ తెలియదు.

కిశో:—ఎవరూ! కామశాస్త్రిగారా! ఆయన తిరిగిందానికి కారణమున్నది లెండి; దయతలచికాదు. ఆంజనేయస్వామికాకుపూజకూడ మ్రొక్కుకొన్నాట్ట. వట్టి దుర్మార్గుడు.

రామ:—ఏంకారణం (స్మృతినభినయించి) ఊఁ, హాఁ. అమ్మా్య యికి సమర్థాడే యీడువచ్చిందని ఈమధ్య సంబంధాలకని తిరుగుతూ యున్నాడులే.

కిశో:—అదే! ప్రమోదుడికి త్తమని.

రామ:—వారి సంబంధం మంచిదేకాని తూగేవాడేనా!

కిశో:—తూక్కేం. ఈమధ్య ప్రైవేట్లుచేసి బాగా సంపాదించాడులెండి. మరినేనువస్తా (అనివెళ్ళిపోవును)

రామ:—(తనలో) కుఱ్ఱవాడుబుద్ధిమంతుడే! పూవుపుట్టంగానే వాసన (దృష్టిమాంద్యము నభినయించి) ఆ వెళ్ళేదెవరు చెప్మా? ఎవరండీ! వెళ్ళేది?

(కామశాస్త్రి ప్రవేశించి)

కామ:—ఆ చయన్లుగారూ! నేను కామశాస్త్రిని.

రామ:— ఆ మీరా! మాట, దయచేయండి. ఇప్పటిదాకా మీసంగతే మాట్లాడుతూయున్నాం. అలాకూర్చోండి.

కామ:—(కూర్చుంటూ) పనిమీదవెళ్తూయున్నాను, విన్నా. కానివ్వండి.

రామ:—ఆంజనేయాలయానికా అండీ! ఈవేళశనివారమా?

కామ:— ఆలయానికాదు, వల్లకాటికాదు. అయినా, ఈవేళ శుక్రవారంలెండి.

రామ:—బ్రహ్మశాస్త్రిగారమ్మాయికేలాయున్నదో, భోగట్టా చేశారూ?

కామ:—మొగంచిట్లించుకొని) ఏందానికి గుణంతెగుగు మొగ మైందట, ఇదిగో! చచ్చె. అదిగో చచ్చెనన్నారు. చావనూ లేదూ, పాడూ లేదూ.

రాము:—ఇక పరవా లేదన్నమాట ?

కామ.—ఆ దానికిక గాళ్ళొబాడిచినా చావు లేదు,

రాము:—పోనివ్వండి! పాపమూ పుగడదుష్టపంతుడు. అదిచస్తే మనకేమొస్తుంది. "సర్వేజనాస్సుఖినో భవంతు" అన్నాడు.

కామ:—మనకొస్తుందనికాదు. మాటనామెతెకన్నా.

రాము:—మీరేదో ఆశపెట్టుకొన్నారని విన్నానెండి.

కామ:—ఆ! అన్నీ మన మనుకొన్నట్లే జరుగుతాయటండీ, ఏమిటో అంతా తల రాతికొద్ది.

రాము:—అంతేలెండి. తామేమో శనివారన్నాడు ఆకుపూజ చేయిస్తామన్నారని ఆచార్యులవారన్నారు. నిజమేనా అండీ?

కామ:—(చిరాకుపడి లేచి వెళ్ళుచూ) ఆకుపూజా లేదు. అధ్వాన్నం లేదు. వస్తా (అని నిష్క్రమించును)

రాము:—(ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ)
ఇదీ మావారి తంతు.

అతివ మరణంబు తథ్య మిధ్యానభమున
వీడునిర్మించె కూతురి పెండ్లి మేడ
అక్కటా! కాలమహిమ, స్వార్థాతిశయత
మానవుం డెంచునో! చావులేని తనము.

(తెరజారును.)

తృతీయాంకము

ఒకటవ రంగము

(నవయౌవనవతి కల్యాణి పెరటిలో పూల చెట్లకు నీళ్ళుపోయు చుండును. శ్యామల గడపలో నిలచి చూచు చుండును.)

కళ్యా:—నువ్వు మృత్యుముఖంనుంచి బయటబడ్డావం తేచాలు లేవదినా! మాఅన్నయ్య కన్న నేనే అదృష్టవంతురాల్ని. నువ్వుతప్ప న నోదార్చేవారేరి? మాఅమ్మ నాస్థితికి అప్పుడప్పుడు కన్నీరువిడుస్తుందిగాని రామ! రామ! మా నాయన నా అతిగతి ఆలోచిస్తాడూ? (వదినవంక తిరిగి దీనవదనయై) వదినా! మొన్న అందరికి అన్నిపట్టుచీరెలు తెచ్చి, ఈసైనుపంచలు నా మొగానపారేసి ముండా? ఇక నీవివి కట్టకోమని ... ... (కంటనీరు పెట్టుకొనును. శ్యామల తన పైటకొంగుతో కండ్లుతుడుస్తూ)

శ్యామ:—పోనీవే. తల్లీ! ఏడవకు; ఒకనాటిదా!

కల్యా:—(తిరుగ నీళ్లుబోయుచు) ఈ మల్లెమొక్క గుబురు గట్టి గుమ్మటంలాగ ఎంతముచ్చటగానున్నదో చూడు వదినా!

శ్యామ:—పసిపిల్లలకుమల్లె చిన్నప్పటినుంచి పెంచిందినీవేగా! అమ్మా! నీకడుపులో కోరికలెట్లాపూచాయో! అవి ఆలా పూచినవి.

కల్యా:—(సంతోషపడుచు) వదినా! ఈ సంపంగి మొగ్గ వేసింది. (వాసనచూచి) ఒళ్లుపులకరించేవాసన దొడ్డంతా చిమ్ముతుంది. (నిదానించి కలయజూచి) పాప మీపారిజాత మెండిపోయింది. ఏమే! పారీ! నీమొగుడు చచ్చాడా?

శ్యామ:—నీకర్మమిలాకాలిందికాని? వాటికేమి? వితంతువులను వేధించుకుతినే హింసాసంఘములాగా ఈ ఎఱ్ఱగన్నేరు ఎట్లా ధుమ ధుమలాడుతూ పుట్టిందో చూడు.

కల్యా:—అచ్చమెరుపుకూడా కాదు. ఆకోపంలో నవ్వుకూడా యున్నది. (అని నవ్వి నీరుపోయుచుండును.)

శ్యామ:—(కల్యాణి శరీరశోభను పాలించిచూచి) తనలో ఆహా! మాకళ్యాణి రూపమెంత దర్శనీయంగాయున్నది.

జిలుఁగు మాంధాళి జలతారు చీరలోనఁ
బాడిని సేవింపఁదగు మల్లెపూలగుత్తిఁ
బీసుఁగుల మీద గప్పు పాపిష్టికలుష
వస్త్రపు ముసుంగులోఁ జుట్టి వయిచినారు.
లోక మెఱుఁగకముందె, ఈలోల నయన
పసుపుఁ గుంకుమ సిరిఁగాల్చి వయిచినారు
విశ్వమోహనముగ మొగ్గ వేయుచున్న
యౌవన విలాసమును మాన్ప నలవియగునె.
ఆ ప్రసన్నేక్షణముల శైత్యంబునందు,
నుబుకుచున్నవి, వేడి పయోధరములు
ఆ వినూతన యౌవనోద్యాన సీమ
గ్రక్కుచున్నాడు సూర్యుఁడంగారవృష్టి.

(కన్నీరు తుడుచుకొని) కల్యాణీ ! ఇక నీళ్ళుమానేయి; నీరుచిచ్చు పడుతుంది.

కల్యా :—వదినా ! నువ్వు జబ్బుపడ్డాక వీటి మొకమూ చూచిన వాళ్ళెవరు ? మళ్ళా ఈ వారంనుంచేగా పోయడం, అంత వరకు మొక్కలు కొన్ని యెండిపోయినవి.

శ్యామ :—కల్యాణీ ! ఏచెట్టుపూస్తే నీకేంలాభం. నీ అచ్చట ముచ్చటలణిగి ఆరేండ్లయినవి.

కల్యా :—(నీళ్లుపోయడంమాని ఒకచోట కూర్చుండి) నాకు లాభం లేకపోతే మీరున్నారుగావదినా! మిమ్మల్ని చూచి సంతోషించ కూడదూ ? మాపుణ్యం మంచివవడంచేత గాని వదినా ! నీవు దక్కుతా వను న్నామా ? పూలు పెట్టుకొని మా కండ్లపండువు చేస్తా వనుకొన్నామా ? (రహస్యంగా) వదినా ! మానాన్నటూ? డాక్టరుగారులాభం లేదనంగానే ! వాడెవడో సంబంధానికి వస్తే కట్నాలు కూడ బేరం చేశాట్ట. ఇంతపాప మెక్కడన్నా యున్నదీ ? (నిజ ఆశ్చర్యము నభినయించును)

శ్యామ :—హిందూ సంఘమంటే మనుష్యుల్ని ప్రాణాలతో పీక్కుతిను క్రూర పిశాచంగాదా ! వెఱ్ఱిదానా ? ఆడదై పుట్టడమే మహాపాపమనుకో. అందులో బ్రాహ్మణ కొంపలో పుట్టడం నీచాతినీచం. ఈ దుర్మార్గులు చేసే పాపాలన్నా యిన్నా. పట్టుపరుపులమీాదమహాసున్నితంగా గోమునబెంచిన కన్నకొడుకును, ప్రాణం పోతూయుంటే

విసరి నేలమీద పారవేయడమేగా ? ఆ మంచంమీద చావనీయరాదూ – వీళ్ళపుట్టేం మునుగుతుంది ?

కల్యా:—(జ్ఞాపకము తెచ్చుకొని) అయ్యో! మొన్న నిన్న క్రిందపెట్టమని మొదలుపెట్టారుగా ? ఎవరో ఒహాయన.

శ్యామల:—ఎవరో ఒహాయనేమిటి ? ఆయనే సంబంధానికి వచ్చింది. ఓహో అన్నయ్యకు మామ కాబోతూ పూని వేసి నాడు. (అని నవ్వును)

కల్యా:—(నవ్వి) ఎట్లాగూ ! నీ కప్పుడే తెలిసిందీ.

శ్యామ:—ఊరంతా యెఱుగుదురు.

కల్యా:—అట్లనా ! వదినా! ఆయనామాటనంగానే! అన్నయ్య వల్లగాదని గుఱ్ఱురిచూడు. మానాన్నకూడ పెట్టించాలనే క్రింద.

శ్యామ:—మంచాలమీద చస్తే తక్కిన కులాలకు లేనిఅరిష్టం వీరికెక్కడనుం చొస్తుందో, అమ్మాయో ! ఆచారాలన్నీ ఆత్మనాశనాలకు, పరనాశనానికి కారణభూతాలు. ఎవ డయినా మీ అన్నయ్యబోటివి కాస్త బుద్ధిగలవాడు కాదన్నాడా? చూడు వాని బ్రతుకు. ఇనపముక్క కాకు లాగా పట్టుకొని దుంప తెంచి గంప కెత్తుతారు. జంధ్యాలు తెంచుకొంటారు. నాలుక కాలుస్తామంటారు. నోరెత్తితే శాస్త్రిలు పురాణాలు, ఓ స్నానం చేయిస్తారు. శ్లోకాల్తో, ఆతాటాకుకట్టలే నీకీతిప్పలు తెచ్చినవి.

కల్యా:—వదినా ! నీవెంత ఆలోచన గలదానివి? నీకడుపులో ఎంత విషయముంది? అమ్మో ! అమ్మో ! ఈజ్ఞానమంతా బుగ్గిపాలు చేసుకొనేవాళ్ళము కాబోలు (అని కౌగిలించుకొనును)

శ్యామ:—అమ్మాయీ ! ఆయుష్షుంటే, రోగమేంచేస్తుంది (కండ్లవంకజూచి) కల్యాణీ ! కళ్ళేందుకమ్మా ! ఎట్లాగా యున్నవి. నిద్ర పట్టదూ ?

కల్యా:—(కన్నీళ్ళు పెట్టును.)

శ్యామ:—ఏమిటమ్మా ! చెప్పవు ? నీ కష్టమేమిటి నాతో చెప్పు ; నీ తల్లిని నేనే ననుకో (బుజ్జగించును)

కల్యా:—(చీదివేయుచు) ఏమున్నది నారాతకే.

శ్యామ:— దానికెవరేం చేయగలరు ? ఊరుకో అమ్మా, ఊరుకో.

కల్యా:—ఇన్నాళ్ళు నాకేమి తెలిసేదికాదుగాని ... ...

శ్యామ:—ఆ, ఆ. ఏమిటమ్మా ? చెప్పు.

కల్యా:—రెండేళ్ళయింది. రాత్రిళ్లు నిద్రపట్టదు వదినా ?

శ్యామ:— (ఆకళింపు నభినయించి) అవునుతల్లీ ! అవును. నీ యౌవనము, నీచక్కదనము, నీసుఖము కూకటివేళ్ళతో పెరికి ఆహుతి చేసుకొన్నారీ దుర్మార్గులు. ఈ సంఘశక్తికి కన్నులున్నవి గాని కరుణలేదు. హృదయమున్నది గాని వజ్రకల్పం.

కల్యా:— వదినా! అన్నయ్యా, నీవు చిలుకా – గోరువంక ల్లాగ యుంటుంటే మా వదినె ఎంత అదృష్టవంతురాలని అనుకొంటూ, నే... ను ఎవరితో ముచ్చటాడేదని... నా చక్కదనము చూచి మురిసే వ్యక్తేదీ? (సంతోషము నభినయించుచు) మొన్ననేవదినా! మొన్ననే మీరంతా గుడికెళ్ళారే ఆవేళే. అద్దం చూచుకొంటే నాయొళ్ళు, నాకళ్ళు నాకే ముద్దొచ్చింది. (చనువు చూపుచు) కడుపులో పెట్టుకోవాలిసుమా! (అని చేతులు పట్టుకొనును)

శ్యామ:—(బుజ్జగిస్తూ) కల్యాణీ! నన్ను నమ్మవూ కడుపు చించుకుంటే కాళ్ళమీద పడదూ!

కల్యా:—ఆపాళంగా! మొన్న నాన్నగారమ్మకు తెచ్చిన పట్టుచీరకట్టుకొని, సొమ్ములన్నీ పెట్టుకొన్నా! అబ్బా, ఏమని చెప్పనే వదినా! అప్పుడు నాలోపొంగిపోయిన దుఃఖాన్ని అంతలో ఎక్కణ్ణుంచొచ్చిందో, దయ్యంలాగా మానాయనమ్మ. గబాలున యింటజొరబడి నగలన్నీ తీసేశా; ఆతోం దరమీద కమ్మగూడా గీచుకుపోయింది చూడూ.

(అని చూపును)

(సమ్మతిని సూచించి)

శ్యామ:— పోనీలే అమ్మా! పోనీలే! ఈ రాక్షసులకంట బడ్డావుగావు.

కల్యా:—వదినా నాకు మొగుడట, వాడుచచ్చాడట! ఎవరే! ఈ తతంగమంతా ఎప్పుడో జరిగింది.

శ్యామ:—(విచారము నటించుచు) ఎందుకులే! అమ్మా!

కల్యా:—చెప్పు వదినా!

శ్యామ:—నేను కాపరానికి వచ్చి నేడూ! నీవు మూడేండ్ల దానివి. మీ మేనమామ ఒకడుండేవాడు. డెబ్బైయేండ్ల కోతి. పెండ్లామేమో చచ్చిందిట వాడికి. మీ అమ్మ నా అన్నయ్య దూరమైపోతాడూ, దూరమైపోతాడూ నా కల్యాణి అచ్చట ముచ్చట చూచుకుంటానంటూ, సాగించింది మీ నాన్నగారితో పోరు, సరే, యికనేముంది బ్రాహ్మణ్ణి పిలిపించి, శుభముహూర్తం పెట్టించి, కండ్లు తెరవని కసిగందు నిన్నున్ను వాడి మొహాన బెట్టి, నీళ్ళు విడిచారు. ఎందుకా కథంతా; దాని ఫలితంగా నీకు....

కల్యా:— (వింతగా చూస్తూ) మా అమ్మె సన్నమాట నా గొంతు కోసింది?

శ్యామ:—అమ్మే! ఇంకెవరూ? మేనరికం మేనరికమని నిన్నీట్లో ముంచింది.

కల్యా:—ఎంతపని జరిగించింది మా అమ్మ!

శ్యామ:—పోనియ్యమ్మా! అయినపెండ్లికి మేళమెందుకు? తలచుకునే కొద్ది దుఃఖం (అత్త నుద్దేశించి) తానుమట్టుకు నీరాత యిట్లైందని లోపల్లోపల కుమిలి కూలారిపోతూనే యున్నది.

కల్యా:— వదినా! ఇంతపాప మొడికట్టు కొంటున్నారే; తెగించిన వాళ్ళ నేమిచేస్తారో! వీరు, వీరి ఆచారాలు.

శ్యామ:—సింగినాదం. చూస్తున్నాముగా ఒకరొకరి మిడుకులు. అమ్మాయీ! అంతా చిదంబర రహస్యం.

కల్యా:—(కొంచెము తాళి పూల మొక్కలవంక చూచి) వదినా? ఆపూలొక్క మారు తల్లో పెట్టుకోనా? చూస్తూ యుంటావు. అమ్మ వాండ్లొస్తారేమో!

శ్యామ:—అయ్యో పిచ్చితల్లీ! నీ కెంతా పేకుగా యున్నదో పెట్టుకో అమ్మా పెట్టుకో.

కల్యా:—(లేచివెళ్ళి పూలుకోసుకొని యేడుస్తూ నిలుచుండును.)

శ్యామ:—(దగ్గరకుపోయి) అమ్మా! ఏడవకూ నీవొక అభాగినివి. నిన్ను చూచి నీతోపాటు యేడ్చేవారమే గాని, నీ రాతతుడిచేవారమూ తల్లీ! ఈ మహాప్రవాహానికి కట్ట వేసే మహానుభావుడెవడు? (అని పూలు కొప్పున బెట్టును.) మహానుభావుడు చచ్చి యేలోకానున్నాడో, వీరేశలింగం పంతులుగారు. వితంతు శరణాలయాలు పెట్టి ఎన్ని ప్రాణాల్ని నిలిపాడు. ఆయన్ను మట్టుకొక అవస్థపెట్టి యొక అవస్థపెట్టక విడిచారూ, ఈ నరమాంస భక్షకులు. అంతు లేనా! వ్యాజ్యాలేనా? వీళ్ళ తాళ్ళు తెగ.

(బుచ్చిరామమ్మ ప్రవేశించును)

బుచ్చి:— (పారజూచి) అయ్యో! అయ్యో! అదేమిటే! శ్యామలా నీకేం మతిపోయిందా యేమే. రామ! రామా! మీమామచూస్తే బ్రతుకనిస్తాడా! (అని గబగబ వెళ్ళి పూలన్నీ తీసిపారవేయును)

శ్యాము:—(తొలగి నిలుచుండి) ఎవరూ లేరని అత్తయ్యా తాను ముచ్చటపడుతుంటే...

బుచ్చి:—(కోపముతో) ముచ్చటపడుతుందని మొగుణ్ణికూడా తెచ్చేదానివి లాగున్నావే! ఇవేంపనులే? ఎవరన్నాచూస్తే నవ్విపోతారు. మనకొంప కెవరైనా వస్తారటే.

కల్యా:—(పూలన్నీ ఏరి) ఇవిగో నీమొహాన్న పోసుకో. నేను నీళ్ళుపోసి పెంచాలి; మీరుపెట్టుకొని కులకాలికాబోలు.

బుచ్చి:—(కౌగిలించుకొని ఓదారుస్తూ) నీకర్మమలా కాలిపోయిందిగాని అమ్మా! కల్యాణీ! నీవికావంటే ఇవన్నీ (అని తీసుకొని వెళ్ళును).

అవనిక పడును.

రెండవ రంగము

(ధుమధుమలాడుచు బ్రహ్మశాస్త్రి వసారాలో తిరుగుచుండును.)

బ్రహ్మ:—వెధవకొంపైపోయింది. వెధవకొంప (భార్యనుద్దేశించి) పొద్దువారి పోయిందే. ఒశేవ్. ఆచార్యులవారు నాలుగుమార్లు కబురంపాడు. ఈ ప్రమోదుడెక్కడ చచ్చాడూ? వీడిపెత్తనా లేమో? వీడేమో? స్నానంలేదు సంధ్యలేదు. మాలవెధవల్తోస్నేహం. మైలగుడ్డల్తో యింట్లో జొరబడడం. వీడిమూలాన పావనమైన నాఆచారం గంగ పాలౌతుంది.

(తె ర లో)

ఉండండీ! ఆలాగే కేక వేస్తారు. పనింకా తెమల్లేదూ. గుడి కింకా ఎవరు బయల్దేరినట్లు లేదు లెండి.

బ్రహ్మ:—ఛీ భ్రష్టుముండా! మూలముండా! వాగుతావు మళ్లా (అని పండ్లు నొక్కి) నువ్వేకొంపకు చేటయ్యావు.

(సైకిల్‌తో ప్రమోదుడు ప్రవేశించును.)

ప్రమో:—ఏమిటినాన్నా! కేకలు.

బ్రహ్మ:—ఏమిటా! ఏవరైంది పూజకు బయల్దేరమని మొత్తు కోవడం. పాడుముండ లన్నీ యింట్లోచేరి ఒక్కపని సక్ర మంగా సాగనిస్తారుట్రా, వీళ్ళతాడు తెగా!

ప్రమో:—(సైకిలుగోడకు జేరవైచి ఒక కుర్చీలో కూర్చుండి) వస్తారు లేనాన్నా.

బ్రహ్మ:— ఒరేవ్ ప్రమోదా! నీకూ దేవుడూ దయ్యా మంటూ ఏమన్నా ఖుల్లరే? ఆ మైలబట్టలు విడచి స్నానంచేసిరారా మాకర్మమేమోగాని రామ! రామ! ఎన్నడన్నా కృష్ణా! రామా, గోవిందా! అనుకొంటూ డేమో మా అబ్బాయి శ్రవణానందంగా విందామంటే ఎన్నడూ, పట్టి ఆకతాయి వైపోయావేమిరా?

ప్రమో:— (మొగము చిట్లించుకొని) నువ్వనుకొంటున్నావుగా పొద్దుకు పదిసార్లు దేముళ్లూ దయ్యాలూనూ. ఈ దేముళ్ళనుంచే దేశమిలా పాడైపోయింది.

బ్రహ్మ:—(ఆశ్చర్యముతో) అయిందే ఇక దేముడే లేడుట్రా! నీ చదువు చట్టుబండలుగానూ అనిపించావే ఆఖరుకు.

(అని ముక్కుపై వ్రేలు నుంచుకొనును.)

ప్రమో:—ఎవరా దేముడు. ఇప్పుడుమీరు పూజకు బయల్దేరే దేముడేనా? అక్కడ దేముడు లేడూ? మీది పూజ కాదు.

బ్రహ్మ:—అయితే ఈ పూజంతా వ్యర్థమేనా?

ప్రమో:—వ్యర్థమో! కాదో నాకు తెలియదు. నేనుమట్టుకు పూజించను.

బ్రహ్మ:—ఓరి మాలవెధవా! మాలవెధవలు, మాలచదువు ల్చదివి బొల్లి వేదాంతాలు పెడవాదన్లూ చేస్తూఉంటారు పాలసముద్రంలో విషంలాగ పుట్టావేమిరా! మాకడుపునా!

ప్రమో:—మాలవెధవలు మాలవెధవలంటావే వాళ్లు మనుష్యులుకారూ! వాళ్లది చదువుకాదనా? నీదే చదువు, నీవేనా మనిషివి? ఒకప్రక్క సోదర మానవుణ్ణి యేడిపించడం మరోవంక పూజలూ పునస్కారాలునా! ఇంతలో యున్నది. మన విజ్ఞానం.

బ్రహ్మ:—(తలయూచుచు) మొత్తానికి గాంధిబోధ బాగా పట్టిందే! చండాలుల్ని నెత్తికెక్కించుకొంటా నంటా వేమిరా! వాడెవడో కూశాడనీ.

ప్రమో:—మొన్ననా పెండ్లానికి జబ్బొస్తే డాక్టరుకాళ్లకు నమస్కారం చేశావే! మందులన్నీ త్రాగించావే! మరి డాక్టరెవరను కొన్నావు.

బ్రహ్మ:—(ఉలికిపడి) డాక్ట్రే పలుస్తున్నా! నాయుడు కాడూ!

ప్రమో:—ఇదీ మన వివేకం, నాయుడుట, అరవమాలవాడు, తెలిసిందా? యింకనైనా?

బ్రహ్మ:—(ఆశ్చర్యపడుతు) ఓరి పిడికితస్సాగొయ్యా! మాల ముండాకొడుకూ, పిల్లిగారు పిళ్లేగారంటుంటే ...... మరి నీవన్నా చెప్పకూడదుట్రా, కొంప ముంచేశావురా. (సైగ చేసి) ఇకనూరుకో, ఎవరన్నా వింటారు. కాబట్టే ఏమో తెలిసినవాడిలాగా అది ఇది పరీక్షచేసి నాలుగొందలూ మింగి రాత్రి పది గంటలకు చస్తుందన్నాడూ, చావనూ లేదూ! పాడు లేదూ. వీడిమాటనమ్మి నే నవతల మాటకూడయిచ్చా! మా॰ చదువులంటే మావాడికి కోప మొచ్చింది. ఇంతలో యుంటవి వీరి తెలివి తేటలు. (కొంత యోచించి తలయూచి) మొన్న వెళ్ళాడే డాక్టరు! బేష్! ఎట్లనైన బ్రాహ్మడు, బ్రాహ్మడే! పున్నమ్మగారమ్మాయి చస్తుందంటే, చచ్చితీరింది. (ప్రమోదునితో) ఎట్లాగో ఒహళ్లాగు ఆపదగడిచాం.

ప్రమో:—ఏమిటి, నాయనా? నాకు తలదిమ్మెక్కిపోతుంది. మీ వ్యవహారాలు చూస్తుంటే అవసరాన్నిబట్టి సర్దుకు పోతుండాలీ? అవసరంతీరినాక నిష్ఠతో సీల్గాలి? కాస్త జ్ఞానంగలవాడికి తెలుస్తుందే మీ స్వార్థం. (జ్ఞప్తినభినయించి) మరి గాంధియుద్యమాని కనగానే, వేయినూటపదార్లిచ్చి నీ పేరుకూడ దేశభక్తుల చిత్రాలో వేయించుకొన్నావే అదేమిటి?

బ్రహ్మ:—ఆ. ఏదో వేశాం అయిపోయింది. స్వరాజ్యం స్వరాజ్యమని అంతాఅంటుంటే ఆశపడ్డా. పుటిక్కిన వస్తుందేమోననొక్క పక్కయేలవచ్చుగదాఅని. స్వరాజ్యం స్వరాజ్యమని గోలపెట్టినముండాకొడుకుమ హ్యారిజనోద్ధరణము, దేవాలయ ప్రవేశమని చొప్పించాడేమిటి, వర్ణసంకరం చేయడానికి.

ప్రమో:—స్వరాజ్యమేమో కావాలికాని, దేవాలయాల్లోకి మాత్రం హరిజనులు రాకూడదూ? అప్పుడు వర్ణసంకర మౌతుంది. ఎంతక్రూరమైందినాన్నా, మనసంఘం! ధర్మమో ధర్మమో అని అఘోరిస్తారుమళ్లా మనధర్మమీలాతగులడి పోతుంది. ధర్మదేవతకు నాలుగుకాళ్ళని శాస్త్రాల్లో రాశారే. ఆపోల్క మహోకుదిరింది పశుధర్మంగనుక.

బ్రహ్మ:—నువ్వుకూడా ఆరునెల్లు జైలుకెళ్ళి వెలిగించావుగా? మరిమానేశావేం. అంతధర్మాత్ముడివి.

ప్రమో:—నీబోటి మోసగాళ్ళంతా చేరితేనూ! నాబుళ్లు మండి మానేశా.

బ్రహ్మ:—(చురచుర జూచి) మోసగాడివీ! మోసగాడివి. ఆ! ఆ! ఒరే! మాట లిన్నుగారానీ.

ప్రమో:—ముమ్మాటికి మోసగాడివి; సనాతన్నంతానూ.

బ్రహ్మ:—ముష్టివెధవ్వు నువ్వంటే అవుతుంది. ఈ సనాతన్నం తాయుండబట్టే, హింమూమత మింతవఱకు నిలువగలిగింది. నీబోటి పాషండవాడు లెందరు పుట్టిగిట్టలా? పెద్దల్ను

చూపించ రాదురా? నీకెంత అహంకారం తలకెక్కినా ఆయుక్షీణమంటారూ ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే. అన్నాడే కృష్ణపరమాత్మ! తాను మళ్లా అవతారమెత్తిందాకనే మీవాగుడు.

ప్రమో :—(తిరస్కారంగా) అబ్బో! కృష్ణ పరమాత్మగా దవతరించేది. పాపమా కృష్ణు డేకాలానో తెల్లవార్చుకు పోయి కథావశేషుడయ్యాడుగాని కర్మంజాలక మళ్లా పుట్ట డమే నిజమై మీమధ్యనే కాపురం పెట్టేడా సరి మూడో నాటికి వెలివేసి కూచోబెట్టి తీర్తారు. భారత యుద్ధంలో చక్రంపట్టనివాడు చక్రంపట్టి, మీకు పిండిపెట్టేవాడే.

బ్రహ్మ :—కృష్ణపరమాత్మనే తిరస్కరిస్తున్నావు. ఒరేవ్ కళ్లు పోతవిసుమా!

ప్రమో :—ఒక్క కృష్ణుణ్ణేమిటి? రూపరహితుడని, నిరంజను జని, నిర్వికారుడని, అవాఙ్మానసగోచరుడని ఏవేవో పేళ్ళు పెట్టి మీరు పిలుస్తుంటారే! వాడెవడేకాని, దర్శనమీయ లేని, దీనుల నుద్ధరింపలేని, మీ ఆడిన ఆటలకు, పాడిన పాటలకు తలయూస్తూ తాళం వేస్తూంటాడే వాణ్ణినేను ధిక్కరించితీర్తా. మీ మతములతో నాకు పనిలేదు.

బ్రహ్మ :—హరి! హరీ! (అని చెవులు మూసుకొని) ఇక మావన్ని దురాచారాలన్నమాట.

ప్రమో :— కాక సదాచారాలా? అదిగో మీ సనాతను లల్లిన మహా మాయా వ్యూహంలో పడి నీ కూతురు—

నా సహోదరి కృంగి, కుమిలి, అసురుసురై దీనాతిదీనమై పోయినది. దాని నుద్ధరించువారేరీ! నందికి నమస్కారము— మానవునికి తిరస్కారమా? ఎన్నిమతాలు, ఎన్నికులాలు ఎన్ని శాఖాభేదాలు ఎవరికి వారే యమునాతీరై పగలు కత్తులగాహారిమె పోతూఉన్నారు. ఆత్మనాశనమునకు, పరవంచనకు మాత్రమే యక్కరకుననున్న సంఘముంటేనేమి? పోతేనేమి? నాకు ఒళ్ళు భగ్గున మండుతున్నది.

బ్రహ్మ:—(చెవులు మూసుకొని) ఓరి వీడితస్సగొయ్య! పెద్ద లెక్చరు కొట్టాడే! కొధవముండలకు పెండ్లిండ్లు చేయవలసిందేనా? హరి! హరీ! కొంపకెసరు పోసేవాడయ్యాడే. (ప్రమోదునితో) నీసంఘ సంస్కరణోద్యమమంతా, ఎవరికో ననుకొన్నా; చివరి కింటమీాదనే విఱచుకు పడ్డది! ఒరేవ్! నీవిక నాకొంపలో తగవు; నీదారినువ్వు చూచుకో. ఇవఱదాక యింత ప్రతిష్టగా బ్రతుకుతూ ఉన్నాం.

ప్రమో:—పీకనన్నముందే నేనూ తయారుగాయున్నా!

బ్రహ్మ:—తయారుగానే యున్నావూ!

ప్రమో:—ఏవెధవకొంపలోఉంటె,పాపంకూడచుట్టుకుంటుంది.

బ్రహ్మ:—గడచి గట్టెక్కావు. ఇక నువ్వనేవాడవు – మేము పడేవాళ్ళము కావద్దు.

ప్రమో:—(కోపంతో లేచి) ఈప్రసంగమంతాకట్టిపెట్టి నాఆస్తి నాకు రాసియ్యి. నేనువెళ్ళిపోతా.

బ్రహ్మ:—శాస్త్రి లేదూ; పాస్త్రి లేదూ: వెళ్ళు. పౌరుషంగలవాడ వైతే దావా వేసుకో పో, నేనివ్వను.

ప్రమో:—నీతల్లో పేనిస్తుంది. నీదేందక్కడ.

బ్రహ్మ:—మాటలు ముదురుతున్నవి. జాగ్రత్త. విఱగతన్ని పంపుతా.

ప్రమో:—ఇక నంతటితో పరువు నిలుపుకో.

బ్రహ్మ:—(పంచె పైకెగజెక్కి జందెము సర్దుకొని ప్రమోదుని పైకిమూకి జుట్టుపట్టుకొని) ఏమిట్రా! నువ్వు చేసేది? భగవా! పండ్లురాల్తవి. అయి, అయి. (అని వీపునచరువబోవు)

ప్రమో:—(విదలించుకొని) మా—పైకి వస్తున్నావే! ఏదీ, రా! (అని కఱ్ఱకోసమై వెతుకుచుండును.)

బ్రహ్మ:—(భయపడుచు దూరంగా తొలగి) ఖబర్దార్! నీ పొగరణుస్తాను. (అంటూ ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోవుచు.)

యవనికే పడును.

మూడవ రంగము

(కామశాస్త్రియిల్లు తాళంవేసియుండును. ఇనుప కడ్డీలకిటికీ యొద్ద కటకటాలు పట్టుకొని రాజ్యలక్ష్మి నిలచియుండును. పోకిలా గిరావు సైకిలుఆనుకొని నిలచియుండును.)

గిరి:—(వారచూపుచూస్తూ సిగిరెట్టుముట్టించి త్రాగుచు) కామశాస్త్రి గారెక్కడకెళ్లారు?

రాజ్య:—కోర్టుకెళ్లారు.

గిరి:—బయట తాళము వేశారెందుకు ?

రాజ్య:—(ఊరకుండును)

గిరి:—ఇది చాలా చిత్రంగా ఉన్నదే.

రాజ్య:—చిత్రమేమున్నది. వారిసొమ్ము వారుదాచుకొన్నారు.

గిరి:—వారు మీసొమ్ము కాదా ?

రాజ్య:—అవును అయితే.

గిరి:—ఆసొమ్ము వీథుల్లో తిరుగుతూ ఉందేమి ?

రాజ్య:—వారికది చెలామణౌతుంది ?

గిరి:—నీకు ?

రాజ్య:—నాకెట్లా అవుతుంది ?

గిరి:—ఎందుకా—దూ.

రాజ్య:—సంఘమలా నిర్ణయించింది.

గిరి:—సంఘమలా టోపీవేసిందంటే బాగుంటుందేమో ?

రాజ్య:—ఎవరికి ?

గిరి:—స్త్రీలకు.

రాజ్య:—కాదు. స్త్రీలకిది విషమపరీక్ష. ఇందులో గెలిచి పతివ్రత యనిపించుకుంటుంది.

గిరి:—(వికటంగానవ్వి) ఎందుకా సర్టిఫికేట్! పుణ్యామా, పురుషార్థమా ? పాతివ్రత్య సమస్య ఒక నిషావస్తువు. అది మీఒంట నినికిపోయింది. మీరిక బాగుపడరు.

పిచ్చిదానా! అర్హమైన స్త్రీకి, అర్హమైన పురుషుడు పతి. అట్టి పతిని సేవించుటయే పాతివ్రత్యము.

రాజ్య:—అర్హతా నర్హతల కేమిలెండి.

గిరి:—నీ భర్త నీ కర్హుడేనా?

రాజ్య:—కాక?

గిరి:—కుమ్మ! దుమ్మ!

రాజ్య:—అర్హుడు కా డనర్హుడు, తప్పుతుందా?

గిరి:—నిమిషంలో (అని చిటిక వేయును) ఈరోజుల్లో పాతివ్రత్యం పాతివ్రత్యమంటా వేమిటి? ఇవన్ని పెద్దలనాటి సుద్దులు. రతనాల రామచిలుకవు. విహారించడాని కెన్నివనాల్లేవు, ఎన్ని సౌధాల్లేవు. పాపం, పంజర బద్ధవై పోయావే?

రాజ్య:—ఎందుకా వనాలు? అప్రతిష్ఠకా?

గిరి:—ఇది ప్రతిష్ఠా?

రాజ్య:—కాదూ?

గిరి:—నువ్వు వట్టి నిర్భాగ్యురాలివని యువకలోకం కసరి కంట గిస్తూ ఉన్నది. అది అప్రతిష్ఠ కాదా? జ్ఞానదృష్టికి కీర్త్యప కీర్తులు సమానములే. కీర్తికాముడపకీర్తిని,అపకీర్తికాముడు కీర్తిని నిరసిస్తాడు. ఇందులో యేది ప్రమాణము, ఏది సంపాద్యము, ఏదిత్యాజ్యము?

రాజ్య:—మీ మాటల్లో పుణ్యపాపాలు, ధర్మాధర్మాలు, నీతినియమాలు తుడిచిపెట్టుకు పోతూయున్నవి.

గిరి:—నా మాటల్లో బోలెడంత ధర్మమున్నది. నీతి ఉంది. ముందు ముందు నీవే గ్రహిస్తావు. నిన్ను చూస్తే నాకు జాలి వేస్తున్నది. నీ మేలుకోరి చెపుతూవున్నా? నేను మోస గాణ్ణి గాను.

రాజ్య:— సంసారం పాడుచేసుకోమనడం మోసం గాక మరేమిటి.

గిరి:—సుఖములేని సంసారం విడచి, మంచిసంసారం చూచుకోమంటున్నా! ఇది మోసమెట్లాతుంది. పరోపకారి ఇంతకన్న విశేషమేం బోధిస్తాడు.

రాజ్య—నాకు సుఖమెందుకు లేదు?

గిరి:—ముసలి మొగుడున్నా—.

రాజ్య:—ముసలి మొగుడు కాదు. పడుచుమొగణ్ణి వీళ్ళు తింటారా? అంతా మనస్సులోనే యున్నది. కోర్కె పట్టుకుంటే నిలుస్తుంది. విడిస్తే పరుగెత్తుతుంది ఇంతే.

గిరి:—కోర్కెను కొనసాగించాలిగాని పట్టుకొంటె పాపం.

రాజ్య:—మళ్లా పాపమంటున్నారే పాపమేమిటి? పుణ్యమేమిటి? పుణ్యపాపాలు సమానాలుగదా! మీరిందాక సిద్ధాంతం చేశారూ.

గిరి:—(వింతగాచూచి)ఆహా! దెబ్బకుదెబ్బతీసుకుంటున్నావే?

రాజ్య:—మీరన్నమాటేగా?

గిరి:—అయితే నాహితమంతా పరిహాసంగా పరిణమించిందన్నమాట. ఇదే ఆడతెలివి.

రాజ్య:—(రూక్షంగా) పరిహాసంకాదు. నిజమే. నేనుచేయ వలసిందేమున్నది.

గిరి:—ఏమున్నది! నీకు తెలియనూ? మగడే.

రాజ్య:—ఎవడామొగుడు? నీవేనా? (చీదరించుకొంటూ) ఛీ! ఛీ! పో! నీకు బుద్ధిలేదు. ఈ హితబోధలన్నీ నీచెల్లెండ్రతో అక్కల్తో చెప్పుకో వెళ్ళి. పాపం పుట్టువాడూ కడుపులో ఊహాల్చాలాఉన్నవే. ఏం ప్రసంగిస్తాడో చూశావుటి ఊకొడ్తావుంటే, ఆహా! బజారుదాన్ననుకొన్నావా? సంసారిననుకొన్నావా? అంతటితో వెళ్ళు, నీచెమ్డాలొలి పిస్తా; జాగ్రత్తవెళ్ళువెళ్ళు. వారాఆయనవచ్చేవేళైంది. పరువు నిలుపుకో

గిరి:—(భయపడి తనలో) నేనెక్కడా మంచికిపోతే చెడుగు ఎదురుగా వస్తుంది (రాజ్యంతో) కేకలు వేయకు తెలియ కన్నాను (అభినయిస్తూ) మీవారువస్తే డాక్టరుగారు రమ్మ న్నారని చెప్పండి.

రాజ్య:—ఏమో—నువ్వు చెప్పుకో గాడిద. పెద్దమనిషిలాగా వచ్చి ... ...

(కామశాస్త్రి దూరంనుండి చూచి నిర్ఘాంతపడి నోరుకొట్టుకుంటూ గిరిరావు కెదురునడచి)

కామ:—ఎవరికోసం?

గిరి:—(జంకుతూ హీనస్వరమున) ఆ. డాక్టరుగారొచ్చారేమో అని ... ...

కామ:—ఆడవాళ్ళతో నీకేంపని ?

గిరి:—మీకు న్నకేమో అని అడిగినానులెండి ?

కామ:—(ఏమేమో గొణిగి కోపం తెచ్చుకొని మీదికి వెళ్ళుచు) ఈ వీధిలో నీకేంపని ?

గిరి:—(కొంచెము నిబ్బరించి పరుషంగా) ఏం రాకూడదా ? వీధి కొనేశావేం ?

కామ:—మళ్లామాట్లాడ్తావు! బడవా? నోరుముయ్యి, తన్నిస్తా?

గిరి:—నీకేమన్నా మతిపోయిందా ఏమయ్యా ! అన్యాయంగా తిడ్తావ్.

కామ:—నీకు పోయింది. ఒళ్ళు కొవ్విన పనుల్చేస్తున్నావు. మెడకాయ విరిచేస్తాన్. చూడునాదెబ్బ (అని మీసాలు దువ్వుచు పైకి పోవును.)

గిరి:—కోపం తెచ్చుకొని, నీకు ఒళ్ళు సిమసిమలాడ్తూ ఉన్నట్లున్నది.

కామ:—అట్టె వాగావంటే పూడ్చిపెట్టేస్తా.

గిరి:—పో పో! అంతటితో పో. ఊరుకొంటున్నానని దూకుతున్నావే !

కామ:—ఏమిచేస్తావురా, వెధవ, రా. పేగుల్తీసేస్తాన్. (అని నెట్టును.)

గిరి:—ఆ, ఆ. ఏమిటి ? (అని జుట్టుపట్టుకొని క్రిందపడవేసి వీపున గుద్దును.)

కామ:—ఏమేవ్ : ఓశేవ్ : బయటికిరావూ వీడుచూడూ.

గిరి:—(గుద్దును)

కామ:—చావు గాడిదకొడకా ?

గిరి:—(గుద్దును.)

కామ:—చావు గాడిదకొడకా ?

గిరి:—(విడిపించి జారుకొనుచుండును.)

కామ:—(లేచి దుమ్ము దులుపుకొంటూ గిరినిచూస్తూ, ఇంటివంక నడుస్తూ) మొనగాణ్ణనుకొన్నాడు. ఆయ్ గుద్దులతోడే స్తాను కపర్దార్ ! (భార్యనుద్దేశించి) దీంతస్సగొయ్యా, దీని పని పట్టాలి. (నిష్క్రమించును)

చతుర్థాంకము

మొదటి రంగము

(కల్యాణి పెరటిబావివద్ద నీళ్లు చేదుకొనుచుండును. కిశోరుఁడు ప్రవేశించును.)

కిశో:—(నవ్వుచు) నీళ్ళు నేను చేదిపెట్టనా ?

కల్యా:—అవసరము లేదులెండి! మాచేత నౌను.

కిశో:—కోపమా ?

కల్యా:—కష్ట లబద్ధమాడరు గాబోలు ?

కిశో:—అవసరాన్నిబట్టి ఆడవచ్చునని అర్థాట్లున్నవి. "వాణిజాళులందు వైవాహికములందు" వినలేదా. మొప్పఁడు. అందులో మొదటి మెట్టు మీరే.

కల్యా:—అప్పీ, మీారు రాసుకొన్నవేగా !

కిశో:—మీారంటే

కల్యా:—కవులు

కిశో:—కవులకు ప్రధానపరికరాలు మీారు. ఆడది లేక కవిలేడు, కవిలేక ఆడది లేదు. కవికి స్త్రీకి అవినాభావ సంబంధం తెలుసునా ?

కల్యా:—అబ్బ ! ఏంమాటలొస్తాయండీ ! ఎందుకూ ? ఆడది ఏడవనా. మీారు పొగడ్డానికేం.

కిశో:—కల్యాణీ ! సౌందర్యాన్నుపాసించేవాడు కవి. ఆ సౌందర్యాని కాశ్రియం స్త్రీ. అట్లానే కవిత్వానికి నీలాంటి దానివి నివ్వు. నివ్వులేక నేనూ లేను నా కవిత్వమూ లేదు. నీవు నేను ఒకటి. అర్థమైందా ?

కల్యా:—(నవ్వుచూ) ఆహా ! తేల్చారే చివరికి ?

కిశో:—తేల్చేదేమున్నది. ఇది ముమ్మాటికి సత్యం.

కల్యా:—సత్యం పేరెత్తకండి. సత్యానికి మీాకుచాలాదూరం.

కిశో:—అదెట్లా వీలవుతుంది. సౌందర్యమే స్త్రీ, స్త్రీయే సౌందర్యమన్నానా ? ఆ స్త్రీకి కవికి అవినాభావసంబంధ మన్నానా ? అప్పుడు కవి - కాంత ఒకటౌతా రన్నానా ? కాబట్టి కవికూడా సౌందర్యమవుతాడు, "Truth is buty, buty is truth" అన్నాడు కెసిసన్. ఇక సత్యం కవికిదూర మెట్లౌతుంది ?

కల్యా:—అబ్బా! ఏమి తప్పుకొంటారండి. మొన్న బావిదగ్గర కలుస్తానని చేతిలో చేయివేసి పోయివచ్చారూ.

కిశో:—అందులో ఒక రహస్యముంది. వృద్ధిపొందుతూయున్న మన ప్రేమకున్నదే, మాధుర్యం రావాలంటే మధ్య ఒక రోజైనా ఒక ఘడియైనా ఎడముండాలి. అతి సర్వత్ర వర్జయేత్తన్నాడు.

కల్యా:—ఏమి మాటల్లెండి. అందుకే మీ కవుల్తో వేగలే మంటారు. మగవారెన్నైన చెబుతారు. అందులోకవులంటే ఇహ చెప్పాలీ.

కిశో:—నీవోహ కవయిత్రివి కారాదూ ?

కల్యా:—అది మీరే చేయాలి.

కిశో: —చేయడమేమున్నది. కవి కావ్యాల్తో లోకాన్నెలా ముగ్ధం చేస్తున్నాడో, నీవుకూడ సహజలావణ్య సుందర మూర్తితో లోకాన్నలా ముగ్ధం చేస్తున్నావు. పుట్టుక తోనే నీచూపుల్లో ఎన్నిభావకావ్యాలు లేవు? అడుగడుక ఉత్పలమాల, నీనడకొక మత్తేభం, ముక్కుతో చంపకం; ఆహా! నీవొక ఛందశ్శాస్త్రనివి. నీవొక సజీవ కావ్యానివి. పుష్పవనానివి. నీలోలేని దేదీ? కల్యాణీ! నాదృష్టికే ప్రపంచమంతా నీలోనే కనపడుతుంది. నీముందు కవులే వెత్తుత్తి తిరుగుతుంటే, ఇకనీకు కవిత్వమెందుకు? నీసాంగత్యం చేత నా కవిత్వానికి మెఱుగొకటి వచ్చింది. నీతోడు నమ్మ నామాట.

కల్యా:—అయితే! నేను ధన్యురాలన్నన్న మాట?

కిశో:—ముమ్మాటికి.

కల్యా:—(విచారముతో) ఎందుకీ పాడుచక్కదనం, అడవి గాచిన వెన్నెల.

కిశో:—కాయవలసిన చోటనే కాస్తున్నది. కల్యాణీ! నీమగడు చావడమే నీకు మేలయింది. లేకుంటే ముసలివనములో కానేదేగా యీ వెన్నెలంతా?

కల్యా:—ఆ నువ్వు నాకు శాశ్వతమా?

కిశో:—ఎందుకు కాదు?

కల్యా:—అయినా దొంగబ్రతుకే గదా!

కిశో:—నీకుదొంగబ్రతుకుగా నున్నదేమోగాని, నాకుమట్టుకు దొరబ్రతుకుగానేయున్నది. నేనుగడిపే ప్రతినిమిష మమృత భాజనము; తినే దమృతము; త్రాగేదమృతము. ప్రపంచ మంతా ఆనందమయం. నీవల్ల నేను మధురజీవినయ్యా. కల్యాణీ! ఒక్కొక్క మాఱున్నదే ఱెక్కలు కట్టుకొని నీమీద వాలాలనిపిస్తుంది.

కల్యా:—(స్మృతి నభినయించి) అవునుగానండి! ఆకవి అల్లా రాశాడు, ఈకవి ఇల్లా రాశాడనడమేకాని ఒక్కమాఱైనా మీపద్యాలు వినిపించరు. నేను వినదగనా?

కిశో:—పద్యాలు వినిపించేంత సమయమేది?

కల్యా:—ఏదేదీ? ఒక్కటి మెల్లగా చదవండీ మాఅమ్మవాళ్లు గుడికి వెళ్లారులెండి ఇంతలోరారు.

కిశో:—(ఒక కాగితము తీసి) ఇవిగో నిన్ననే రాశా!

కల్యా:—ఎవరిమీదా ?

కిశో:—నాకింకెవరిమీద రాయడానికి వస్తుంది ? నీమీదనే.

పాలకులై ప్రపంచ విభవంబునుఁజుట్టిన గొప్పవారి, గో
రీలవిగో శ్మశానమునఁ బ్రేయసి వారి ప్రశంసలెల్ల ని
ర్మూలములయ్యె, బొందివిడిపోవకముందు సుఖించువారిదే
మేలనుకొందు గాలము గమింతమురమ్మ కవుంగలింతలన్.

హృదయము శాంతిలేని బ్రతుకెందులకూరట జెందుమంచు బ
ల్కుదు రపవర్గవాదులు, తలోదరి ! లాభముగానరాదు, నీ
పెదవులనుండి చిందిపడు పిన్ననినవ్వును తేనెమాటలో
మెదిపిన భక్తిపాత్రను సమీపముసేయుము కోడిగూసెడిన్.

కల్యా:—పద్యాలెల్లాయున్నయో కాని మనబోటివాండ్లకు పనికి వస్తవని మాత్రమర్థమైంది. మీరు చదవడంమాత్రం బాగాయున్నది.

కిశో:—బాగున్నదంటే ! శృతా! ఏమన్నానా !

కల్యా:—మా అన్నయ్యతో మా యింటికి రారాదుటండీ! ఒకరోజు హార్మోనీమీద బాగా చదువుదురుగానీ! ఈ పద్యాలు మాత్రం చదువకండి. మానాన్న కసలుగిట్టవు.

కిశో:—ఇప్పటి కావ్యాలున్నదే మీ నాన్నగారికి గిట్టవంటే ఇవి వెనుకటివారివంటి పిచ్చిరాతలు కావు. అసలువాళ్ళు మాచుట్టూ బలాదూరు.

కల్యా:—ఏమో! వెనుకటివాళ్లను నేనెఱుగను. ఇప్పటి వాళ్లను నేనెఱుగను. నిన్నుతప్ప.

కిశో:—(నవ్వుచు) అదీ! నాఅదృష్టమే నన్నుతప్ప నీవెవరిని ఎఱుక్కుండా ఉండాలనేగా నాకోరిక.

కల్యా:—(యోచించి) ఏమీ ఎఱుగనంటే! ఈయర్థంతీశారూ బలేబాగున్నది మీతోను.

కిశో:—అంటేకోప్పడకు కల్యాణీ! నీసౌందర్య కావ్యాల్లో నాకూ నానార్థములు, సర్వాలంకారాలూ గోచరిస్తు యుంటవి. నానిస్సారజీవనలోకంలో నీవొక ఆనందకుసుమ వృష్టిని. ఆబ్రహ్మ నీకుచితమైన కల్యాణీ! నామమే కూర్చాడు.

కల్యా:—ఆ! నా కల్యాణం కాటికి పోయింది. ప్రపంచానికి నే నొక ముచ్చిబొమ్మను, వంటింటియంత్రాన్ని. (కన్నీరు పెట్టి) ఈపాటి రూపంకూడా లేకుండ చేయాలని ఇంటికి వచ్చిన ప్రతివ్యక్తి నా వెంట్రుకలు చూచి కళ్ళల్లో కారం పోసుకొనిపోతూ యుంటాడు. నా పాలిటిదేవుడై మా అన్నయ్య అప్పుడిప్పుడని సమాధానాలు చెప్పి పంపుతూ ఉంటాడు. (కొంతతాళి) ఆనాడు నీకుగూడ నే నసహ్యామాతాగాబోలు.

కిశో:—పిచ్చిదానా! రూపాన్ని ప్రేమించేవాడు కాముడు. పవిత్రప్రణయకామి రసికు డనబడతాడు. సౌందర్యము క్షణక్షణము వాడు వాఱుతూ ఉంటుంది. దానికి చ్యుతి

కలదు గాని, ప్రణయానికి లేదు. అది వృద్ధిబొంది బ్రహ్మాండాన్ని మ్రింగుతుంది. దాన్ని కొలిచేవాడేడి? దాని గర్భమున మహాపదార్థములు, త్రిలోకాలు నల్లపూసలై పోతవి. ఆ ప్రణయభిక్షకే నా కవితావీణ మ్రోయించడము. "గతించిన తెప్పపాటులో ఇప్పటి నీ విలాసమొకియించుక లేతగదా వయస్సునన్" అన్నాడు. వుమరుఖయాము విడిచి పోవలేక.

ప్రేయసీ! నీ విముగ్ధగంభీర భావ
గుంభితారంభ వీక్షణాంకుర శరంబు
మొన మొదలు గాగ ఆపుంఖముగ నెడంద
గ్రుచ్చుకొనిపోయె, వెడలించుకొనుట సున్న.

కల్యా:—నాకేమీ అర్థం కాలేదు. చివరికి సున్నా పెట్టారేమిటి. స్నేహానిక్కాదు గదా?

కిశో:—ఆరంభంలో నీ వాడిచూపు బాణమై నాహృదయములో దిగిపోయింది. అది యూడి రావడం వట్టిదని దీని భావం.

కల్యా:—చూస్తే పద్యం, నడిస్తే పద్యం, పలికితే పద్యం. మా బ్రతుకంతా పద్యమేనా. ఆడవాళ్ళనిల్లా బజారు చేస్తున్నందుకు మీమీద దావా వేయవచ్చు ననుకుంటా.

కిశో:—దానికిశిక్ష మీదాస్య మౌతుందేమో?

కల్యా:—(నవ్వి) మీరూ? ఎల్లకాల మా సౌందర్య వర్ణనే రాయకపోతే స్త్రీస్వాతంత్ర్య మని ఒక్కనాటకం రాయరాదూ. వీళ్ళకు బుద్ధివస్తుందేమో?

కిశో:—రాత్రులో సంఘసంస్కరణ జరుగుతుం దనుకొన్నావా? పట్టిది, బాగుపడ్డానికెన్ని గ్రంథాల్లేవు. చదివితే దానికి కాలమే దివ్యౌషధము.

కల్యా:—అందాక మాగతి యింతే?

కిశో:—మన హాయామములో సంస్కరణ కలగక పోవడమూ ఒక విధంగా లాభమే అయినది.

కల్యా:—ఏమిలాభమేం?

కిశో:—నీవునాకు దక్కడమే?

కల్యా:—(విసుగుకొని) మాగోల మాది.

కిశో:—నాయుద్దేశం మంచిదంటావా కాదంటావా?

కల్యా:—స్వేచ్ఛగా పెండ్లాడక పోయామూ?

కిశో:—ఇది పెండ్లి కాదూ!

కల్యా:—(సిగ్గుతో) ఊ, ఊరుకోండి.

కిశో:—స్త్రీపురుషుల ప్రణయమాధుర్యానికి వివాహమొక విచ్ఛిత్తి. దానిలో స్వేచ్ఛలేదు. కోరికలీరికలెత్తవు. వారు ఱెక్కలేని పిట్టలు.

కల్యా:—మీమాటలు నాకు ఇప్పుడు వింతగానున్నవి.

కిశో:—ఈ చెలిమికి మేరయేదీ? ప్రేమపుష్ప మందులో అనుక్షణము మొగ్గవేయును. నా హృదయానికి నీవు రాణివి. నీసన్నిధి నేనొక చక్రవర్తిని.

కల్యా:—ప్రపంచ మామోదించవద్దుటండీ?

కిశో:—లోకము గుడ్డిది, కుంటిది. దానికి వేయి నాలుకలు, వేయినోళ్లు, నీతిలేదు, నియమము లేదు. నేను తూర్పుగా రేపుత్తరంగా నది పరుగులెత్తుతుంది. దానికి హృదయము లేదు. ముసలిగడియారము, నా ఆమోదానికి నా ఆత్మ సాగుతాయి. అది నీలో నిలిచిపోయినది. తుడిచివేయుట కెవరితరము.

(తెరలో)

ఓశేవ్ కల్యాణీ! పెరట్లోనే చచ్చావుటే. ఇంకా నీనీళ్ళు నాశనంగానూ రావేమే!

కల్యా:—(ఉలికిపడి) అదిగో! మానాయనమ్మ కేక వేస్తున్నది. దీనిపోరు పడలేకపోతూఉన్నాను. నిమిషమూరుకోదు, (గొంతెత్తి) వస్తున్నానే, ఎందుకట్లా అరుస్తావు.

కిశో:—నీకు బాడీగార్డన్నమాట.

కల్యా:—అంటే,

కిశో:—కాపలాబంట్రౌతు.

కల్యా:—బాగా చెప్పారు. (అని బిందెఎత్తుకొనలేమి నభినయించి) కాస్త బిందెఎత్తుతారూ?

కిశో:—(బిందెఎత్తి ముద్దుపెట్టుకొనును.)

కల్యా:—(నీళ్లుచల్లును.) నిష్క్రమించును

రెండవ రంగము

(బ్రహ్మశాస్త్రిగారు, రామచయన్లు ఇంటిముందు అరుగుమీద కూర్చుండియుందురు.)

రామ:—పాపం! కామశాస్త్రిగారి అల్లుడికే కాళ్ళు వాపు చూపినవట.

బ్రహ్మ:—(ఆతురతతో) ఏమిటి! మొన్న పెండ్లైన—

రామ:— ఆ. ఆ. పాణిబోయినవాడు లెండి. పుట్టిన బిడ్డ ఎక్కడ సమర్తాడుందో అని తెచ్చికట్టారు.

బ్రహ్మ:—ఏమిటీ! చెప్పరూ!

రామ:— మూలిగే నక్క తలమీద తాటికాయ పడ్డదని ఇందులో కేసులు, కోర్టులకు తిరగడం, నానాశోభగా యున్నదిలెండి.

బ్రహ్మ:— కేసేమిటి?

రామ:—ఎవడో గిట్టనివాడు, శారదాఆక్టుక్రింద అర్జీపెట్టాట్ట.

బ్రహ్మ:—మన బ్రాహ్మలే ననుకోంటా?

రామ:—కామశాస్త్రి వట్టి దుర్మార్గుడులెండి, విరోధుల కేం బోలెడుమంది.

బ్రహ్మ:—దుర్మార్గుడూ? పెద్దమనిషనే నా ఊహ.

రామ:—వాడు కాల్చిన కొంపలెన్ని

బ్రహ్మ:—నాకీ గొడవలన్నీ పట్టవండీ! నేనేమో! నా కొంపేమో.

రామ:—నే నెఱుగనూ! మీ యోగ్యత చిరకాలంనుండి మీ వంశం సదాచారాలకు నిలయం. మీతండ్రిగారు బ్రహ్మ యజ్ఞంచేసిన రోజుల్లో నేను స్వయంగా చూచాను. వారి ఔదార్యం, వారి యోగ్యత, వారి విగ్రహపుష్టి! సాక్షా ద్బ్రహ్మ తేజస్సు ఆ మొగాన తాండవిస్తూ వుండేది.

(స్మృతినభినయించి) అడుగమఱచా! మన కల్యాణికి వెంట్రుకలెప్పుడు తీయించాలనుకొంటున్నారు.

బ్రహ్మ:—నా దేమి లేదు! మా వాడిదే!

రామ:—వద్దంటాడా?

బ్రహ్మ:—వద్దంటే మానేస్తామా? చదివించింది తెల్ల చదువు కాదుటండీ!

రామ:—వీళ్లతో నేను గానండీ! రోజులు మంచివి కావు. త్వరగా ఆ ముత్తైమంతా పని కానియ్యండి. నిందలు, నిష్ఠు రాలూనూ! మళ్లా.

బ్రహ్మ:—ఈమధ్య నాభాగం నాకు రాసియ్యమని కాస్త తో కాడించాడులెండి. అది అటో ఇటో తేల్చి తరువాత,

రామ:—అంతవాడయ్యాడూ!

బ్రహ్మ:—కాల మలా వస్తున్నది. ఎంతవాడనా్న అవు తాడు.

రామ:—(తలయూచి) ఆ. హా! సంఘసంస్కరణవాదికదూ! తెలిసింది. ఆమాత్రం లేకపోతే ఎట్లా! ఒకమారు మా యింటికి వచ్చి అదీ, ఇదీ, మాట్లాడుతూ చల్లంగా సంస్క

రణం.నంటూ సాగించాడు. ఉపన్యాసం శాస్త్ర సాగనిచ్చి. ఆ పాళంగా లంకించుకొని శాస్త్రవాదన్లోకిదింపి, ఎడాపెడా నాలుగు పెట్లుపెట్టా. వీరి తెలివి తేటలు మామందర సాగుతవటండీ. హనుమంతుడిముందు కుప్పిగంతులనీ! దాన్తో గుక్కతిప్పుకోలేక బయటపడ్డాడు.

బ్రహ్మ:—(సంతోషపడుచు) అయిందీ! అంతపని, అదీ!

రామ:—కాకపోతే! శంకరభాష్యంలో ఈ కుక్కకాట్లకు చెప్పుదెబ్బలు బోలె డన్ని.

బ్రహ్మ:—(సమ్మతిజూపుచు) మీ పాండిత్యం అబ్బో! జగద్విఖ్యాతం. అలాంటిపరాభవాలు జరగాలండి. వీడికితోడు ఎవడో కిశోరుడట శూద్రముండాకొడుకు. ముంగళిజుట్టు, వాడు, వాడివాలకం, నా కరికాలిమంట నెత్తికెక్కుతుంది. కవిట, కవి. (అని చిరాకుపడును.)

రామ:—ఆ, ఆ కిశోరుడి విషయమే చెప్పొచ్చా! వాడు నాతో మొన్నమాట్లాడ్తూ పూర్వం కవులే లేరు. నేనొక్కణ్ణే స్వర్గంనుంచి ఊడిపడ్డానంటూ నీల్గాడు. వాడికెంత గర్వమో చూచారు, వట్టి బడాయికోరు, కోతల్రాముడు వాడి ప్రవర్తనమే మీ-బాగు లేదంటారు. మీ గుమ్మంలోకి రానియ్యకండీ.

బ్రహ్మ:—ఏదీ! నేనుండగా ఎన్నడూ రా లేదు. మావాడు మీవాడు ఎక్కణ్ణో కల్లుబ్బులో అఘోరిస్తారట.

రామ:—మావాడితో చెప్పా! ఈ వారమంతా ఇల్లు కదల నీయకుండా కాదంబరి వల్లె వేయిస్తాయునాన్న.

బ్రహ్మ:— మంచిపని చేశారు. మావెధవకు మీచేత వేద మన్నా చెప్పించాను గాను.

రామ:—తెల్లకూతల రుచి మఱిగినవాడి కున్నదే అండీ, సంస్కృతాంధ్ర భాషలంటే కన్నుకుట్టుతుంది. ఇంగ్లీషు బళ్ళల్లో పండితులకు స్థానమెక్కడిది? బంట్రోతుకు తగ్గ కుండా, డ్రిల్లు మాష్టరుకు మించకుండ గిరిగీచిపెట్టారు.

బ్రహ్మ:—ఆ, వీళ్ళ మొహాం. వీళ్ళెంతేడిచినా, పండితుడి కీర్తి వీళ్ళకు వస్తుందటండీ, పాండిత్యానికి విలువేమిటి? శబ్ద శాసనుడు. అతని కదుపాజ్ఞ లెక్కడిది.

శ్లో॥ అధిగత పరమార్థాన్ పండితాన్ మావమంస్థా
స్తృణమితి లఘు లక్ష్మీర్నైవతాన్ సంరుణద్ధి
అభినవ మదరేఖా శ్యామగండ స్థలానాం
నభవతిబిసతంతుర్వారణం వారణానాం.

అని భర్తృహరంత వాడభినందించాడు.

రామ:—చిత్రం. ఆ మహాత్ముడురాయని విషయమేమున్నదిం

బ్రహ్మ:—రామచంద్రయన్నవారూ! మనశాస్త్రాల్లో ఎంతెంత విషయమున్నదండీ, కుంకలకు తెలియదుగాని?

రామ:—(భక్తి నభినయించి) అమ్మో! అట్లంటారేమిటి? ఈ వాయు విమానాలు. ఈ యంత్రసామగ్రి, మెఱుపు దీపాలు ఒకటేమిటి. ఇప్పుడు మనంచూచే విచిత్రాలన్నీ

పూర్వమేమిటండీ సుమండీ? ఆవాజ్మయమంతా జర్మనీ వాళ్ళకు చిక్కిందట, ఆవెధవలకు మనవాండ్లు పెట్టిందే ఈ భిక్ష.

బ్రహ్మ:—సంస్కృతం వాళ్ళ కేలాగొచ్చిందండీ?

రాము:—అహా! మహాపండితులై పోయారు,

బ్రహ్మ:—(వింతపడుచు) హాయి! హాయ్! ఇదంతా రాసి పెట్టారగా ఋషులు శాస్త్రాల్లో.

రాము:—ఒకసారి పూర్వం ఆంజనేయస్వామివారు సీతాన్వేషణార్థమై సువేలాద్రి నెక్కి ఒక్కమారు వాల చాలసంచేశారట. ఆ వేగానికి ముల్లోకా లాకులములై పోయినవట. దానికి సాక్ష్యమ్ అక్కడక్కడ కనపడుతూ యుంటుందిగా పేపర్లలో చూడలేదుటండీ! బీహారు, క్వెట్టా! క్వెట్టా నాశనమైందని.

బ్రహ్మ:—(ముక్కున వ్రేలునిల్పి) మహానుభావుడు సుమండీ! స్వామివారు.

రాము:—ఏమిటలా సెలవిస్తారు. అఖండ కపీశ్వరుడు గనూ నవవ్యాకరణ పండితుడు.

బ్రహ్మ:—ఈ వెధవలంతా! భూగర్భ శాస్త్రజ్ఞులమని తెగ నీల్గుతారూ ఇదా రహస్యం.

రాము:—వీళ్ళ పిండాకూడు.

బ్రహ్మ:—అయితే మన ప్రాంతాలకూడా యీ కుదుపు వస్తుందంటారూ.

రామ:—(అసమ్మతితో చేయి యూచుచు) రాదు. రాదు. క్వెట్టా అంటే అక్కడ రామాలయమా? ఆంజనేయా లయమా? మ్లేచ్ఛరాజ్యం, విన్నారూ పూర్వం గరుత్మం తుడు తల్లి దాస్యాన్నిగడానికి అమృత హరణార్థమై వెళ్ళ వలసి వచ్చిందట. అప్పుడా మహాక్షుభార్తుడికి ఆకలైందట. కశ్యపబ్రహ్మ యున్నాడే కుమారుని కరుణించి నాయనా సముద్రాల్లో నిషాదులున్నారు. వారి నాహరించి వెళ్ళమంటూ, అందులో బ్రాహ్మణున్నాడు అతన్ని మట్టుకు ముట్టుకోవద్దని శాసించాట్ట. చూశారూ! ఏ కష్టాలు వచ్చినా మ్లేచ్ఛముండాకొడుకుల కే సుమండీ?

బ్రహ్మ:—అది, అదీ? బ్రహ్మానందమైంది.

రామ: (లేచి వెళ్లుచూ) నేనికవస్తా! అమ్మాయికి శీఘ్రంగా వచనం ... ...

బ్రహ్మ:—ఆ, ఆ. (నమస్కరించును.)

(నిష్క్రమించును.)

పదునారవ రంగము

(కల్యాణి పసిబిడ్డను పొత్తుల్లో నుంచుకొని శ్యామలతో ప్రవేశించును.)

కల్యా:—(పొత్తులలోని బిడ్డను చూస్తూ కన్నీటితో) వదినా! నాకొడుకును ప్రాణాలతో పార వేస్తావా? వదినా! ఏడుస్తు న్నాడు. వదినా! ఏడవడానికూడా హక్కు లేదుకదూ?

వదినా నా తండ్రికి అబ్బో! ఈచేతుల్తో అద్వానాన (అని వణుకుచుండును.)

శ్యామ:—(కల్యాణిని కౌగిటపట్టుకొని) ఏడవకు. (పిల్లవానినిచూచి) నాయనా! ఈ చక్కదన మడవిపాలు చేసుకుంటున్నాము. బ్రతుకనిబిడ్డ బారెడని, ఈశ్వరుడు నీకెంత చక్కదన మిచ్చాడురా! తండ్రీ!

కల్యా:—వదినా! లోకంలో పుట్టే పిల్లలాంటివాడు కాడూ? నాకొడుకు? నాబాబుల్ని రక్షించేవారే లేరూ వదినా! నా కడుపులో కత్తులు దూసుకొని పోతూయున్నవి. ఫిరంగులు పేల్తున్నవి.

శ్యామ:—అమ్మా! నీవు పుత్రప్రేమచేత మన రహస్యం మరచిపోతున్నావు. పిల్లవానికి వచ్చిన పరవాలేదు. ఏతల్లైనా! నా భాగ్యమా అంటూ పెంచుకొంటుంది. అమ్మా! ఏడవకు.

కల్యా:—నిజమా? వదినా! నిజమా. నాకొడుక్కు బ్రతికే రాత యున్నదంటావూ వదినా! ఈ రాళ్ళమీద నా పెన్నుముద్ద నుంచుతావూ?

శ్యామ:—(పిల్లవానిని బలవంతంగా యెత్తికొని) ఏడవకు! నాయనా! ఏడువకు

'ఊరుం పేరును లేక యే గగనమందో లీనమైయున్న ఆ
త్మారాము న్నిను రక్తమాంసయుత కుంభంబందు బంధించి ని
ష్ఠూరంబైన మనుష్య మండల నివాసప్రాప్తి కల్పించి నా
శేరాజో! అతడే సమర్థుడగునోయీ ముక్తి నీకీయగన్.

ఆ భగవంతుడు మాకన్నా నీయకూడదా నీలాంటి కొడు కును. సంసారముచేస్తున్న మాకు లేని సంతానం కల్యాణీ! నీకిచ్చి యపవాదు మోయించి, అడవి కర్పిస్తూ ఎంత చుప్పనాతితనం చూపించాడే! అమ్మా!

కల్యా:—వదినా! నా కొడుకును విడిచి నన్నొక్కదాన్నే తీసుకొపోతావు గాబోలు. ఆ. ఆ! నేనురాను. నా చిట్టి తండ్రితో వుంటా. మా నాన్నను విడువను. చంపు చంపి (స్మృతినభినయించి) ఎన్నడూ మొగుడిమొగ మెఋగని వెంకటేశ్వర్లుగారి కోడలు కొడుకును గంటే! బ్రహ్మాండమైన యుత్సవాలూ, ముద్దులు, ముచ్చట్లు, గంతులు, గల్లంతులా! వదినా! నా కొడుక్కా మూతి విఱుపులు, ముక్కువిఱుపులా వదినా! నీకూ్కడ! నీకూ్కడ నాతండ్రిమీద ద్వేషమే! ద్వేషమే. మా అన్నయ్యా, మా నాన్న ముద్దులాడ దగడూ? తగడూ?

శ్యామ:—కల్యాణీ! పుత్రప్రేమచేత నీవేమేమో అంటు న్నావు. అప్రతిష్ఠ కేడుస్తున్నాముగాని అమ్మా! ఎంత సంతోషించేవాళ్లమో! అమ్మా! ఇకనీవు కాస్తగుండె నిబ్బరం చేసుకోవాలె, తెల్లవారవస్తుంది.

కల్యా:—నేనొక్కదాన్నే! అమ్మబాబో! ఒంటరిగానాతండ్రికి పాలో ఎవరిస్తారూ. మిణుకు మిణుకుమను నా చిట్టితండ్రి ప్రాణం యే క్రూరజంతు గర్భాన మలగిపోతుందో వదినా (వికారంగా మిన్నుచూస్తూ) అమ్మయ్యో! అదిగో రాక్షస సంఘం నా కడుపుచిచ్చుమీాద పండ్లునూర్తు యున్నది.

(తొమ్మకొట్టుకొని) అయ్యో! వేయినోళ్లతో, వేయినాల్కలతో వదినా! ఘోరము! ఘోరము! యీ సంఘానికి నాశనం రాదూ; ఎప్పుడు, ఎప్పుడు; ఇంకెప్పుడు (తాళి) రానీ! రానీ! పాషాణహృదయులు, స్వార్థపరులు (భయపడుచు వెనుకకు నడచి) అదిగో! నా స్వర్గాన్ని నా ముక్తిని, ఈపుట్టుపేదను, నా తెఱచాటు కొడుకును, కరకర నమలి చప్పరించు రాక్షససంఘం, అదిగో! ఆ యుక్కరథాన్ని వాయువేగాన దొర్లించుచున్నారు. పసిబిడ్డల ప్రాణాలారతులు. వితంతువుల గుండెలు గుగ్గిలాలు. ఒహో! (కన్నులు మూసికొని) ఆదృశ్యం కన్నులూడిపోతూఉన్నవి.

యవనిక పడును.

సమాప్తము